

Bánatos lovag 2

Lapszámunk 1., 5., 7., 8., 10., 12. és 14–18. oldalait Vetró András a kolozsvári L'Autre Café galériában megrendezett egyéni tárlatának anyagával illusztráltuk. Reprodukciók: Szentes Zágon

MÁRTON EVELIN

Mars hava

- Maguk hová készülnek?
- Megyünk Vásárhelyre!
- Lóval, szekérrel?
- Amink van, azzal megyünk.
(1990 márciusa, egy
székelyföldi falu határában)

Harminc évvel ezelőtt a hírek komótosabban közlekedtek. Újságból, rádióból, esetleg a televízióból értesültünk arról, mi történik az országban.

Némi késéssel a falumba is eljutott a híre annak, hogy Marosvásárhelyen baj van: a békésen tüntető magyarokat, akik az anyanyelvű oktatásért vonultak utcára, *ütik-verik* buszokkal odaszállított, felbőszített románok. *Belháború* lesz – suttogták a felnőttek. Tízéves voltam. A vészterhes suttogás jobban megriasztott, mint pár hónappal korábban a lövöldözés. Decemberben még felülírta a félelmet az eufória, és ma már tudom, az ellentéteket is.

Talán akkor örült együtt az ország népe nemzetiségre való tekintet nélkül, de az egyetértés illékonnak bizonyult.

A szekeres menetet a pap és a mérnök beszélte le az indulásról, mondván, hogy mire odaérnek, ki tudja, mi lesz, maradjanak inkább otthon, a végeken. Nem szekereztek tehát *Vásárhelyre* 1990 márciusában, belháború sem lett, reméljük, nem is lesz. De a kölcsönös ellenszenv, az ellenségkép nem sokat változott az elmúlt harminc év során. Ha fatalista lennék, azt mondanám, így van ez megírva, de nem vagyok az, és abban sem hiszek, hogy ennek így kell lennie. Abban sem, hogy az egyetlen közös örömünk, esetleg, a káröröm lehet. Nem boldogít, hogy kapcsolatainkat illetően az *idő* megkövesedett. Ugyanazokat a szentenciákat, véres és hősi legendákat, vádak és sérelmeket porgetjük, nem harminc, hanem sokkal több éve. Szinte hihetetlen, hogy még mindig kérdés, ki volt *itt* előbb, ki mit vett vagy vitt el, adott el, adott fel, szüntetett meg, számolt fel vagy sepert szőnyeg alá.

Jól felépített ellenségképünkhöz ragaszkodunk, mert az legalább a mienk. Ez közös, akárcsak a ház, az udvar, a kert, a szekér, és talán a kilátás.

Az írás szerencsejáték

BESZÉLGETÉS

TIBOR FISCHERREL

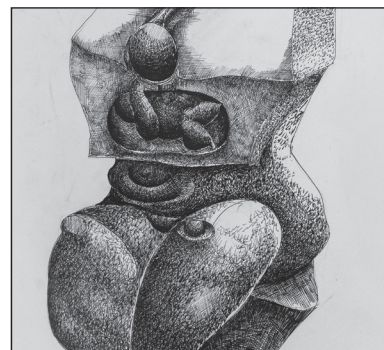
/2

Vörös István

VERSEI

/5

György Attila

KÓRTÖRTÉNET,
VÁLLALKOZÓ
MACSKÁKKAL

/9

Az írás szerencsejáték

Beszélgetés Tibor Fischerrel

– Nem könnyű a nem magyarul író, magyar származású írókat a tájékozatlan közönségnek bemutatni. A *The Independent* így ír önéről: „Regényíróként két dologról ismert. Hogy zseniálisan bánik a nyelvvel és hogy legalább félszáz kiadó visszautasította első kötetét.”

– Ha újságban írják, biztosan úgy van. Bár az elmúlt években némiképp fejlődött a stílusom. Kezdetben kissé valóban extravagáns volt. Első regényemben, az 1956-os forradalom idején Magyarországon játszódó *A béka segge alatt* (Under the Frog) címűben, noha angol vagy éppenséggel amerikai közönségnek írtam, a másság eszméje lebegett a szemem előtt, sok idegen szót használtam és több jellegzetesen magyar szólást, kifejezést, angol tükörfordításban. Második regényem (*The Thought Gang: magyarul A Gógyigaleri címmel jelent meg – a szerk.*) egy filozófusról szól, aki Dél-Franciaországban bankot rabol. Itt is elvettem kissé a sulykot. Ez az úgymond Joyce-i regényem, az én hajmeresztő nyelvmutatványom. Érdekes, hogy könyveimet leginkább magyarok, németek, franciák, olaszok olvasták angolul, akik rendszerint gratuláltak a remek nyelvi megoldásokhoz, míg angol olvasóim felrőtták nekem, hogy túl sok idegen szót használok. Mondanom sem kell, joggal. Elég színpompásra sikeredett az első két könyv nyelve. Mit írtak még rólam?

– A sok visszautasító levél a kiadóktól. 56, ha nem tévedek.

– Valóban. Az úgy volt, hogy a rendszerváltás idején, '89–'90-ben újságíróként Magyarországon dolgoztam. Igen élénk időszak volt ez, brit újságoknak írtam cikkeket, egy televíziós adónak is dolgoztam. A harmadik választási ciklus után úgy éreztem, Magyarországon beindult az élet, így visszaköltöztem Londonba. Harmincéves voltam, fűtött az írói ambíció, fiókom tele volt félkész projektekkel, egyikét-másikat kiadóknak is megmutattam, de szerződést senki sem ajánlott fel. Válságos idők voltak ezek, valahogy nem sikerült állást találnom, egy ideig munka nélkül lézengtem. Harmincévesen úgy éreztem, ha most nem ülök le és nem írom meg, mindenem beleadva, azt a bizonyos regényt, akkor talán soha. Úgyhogy leültem, hogy megírjam a magyar forradalomról szóló regényt (*A béka segge alatt*). Dacára annak, hogy ez meglehetősen személyes téma, mert szüleim ötvenhatban vándoroltak ki Angliába, ahol születtem és felnőttem, mégis a magyar forradalomról akartam írni. Úgy gondoltam, nagy téma ez, amiről, főként Angliában, nem sokat tudtak az emberek, és amit még azok sem láttak tisztán, akik elég idősek voltak ahhoz, hogy az eseményekre emlékezzenek.

Úgyhogy nekifeküdtem az írásnak, és tudjuk, ilyenkor azt tanácsolják, hogy

dobjunk össze néhány fejezetet mutatóba, és küldjük irodalmi ügynökhöz a munkát. Szóval írás közben folyamatosan küldözgettem ügynököknek a fejezeteket, akik 2–3 hónap múlva válaszolnak, ha egyáltalán válaszra méltatják az embert. Mire tucatnyi ügynök elutasító levelét megkaptam, már készen is állt a regény. Talán kissé botor módon földühödtem az ügynökökre, és azt mondtam, ezt majd magam veszem kézbe! Elkezdtem kéziratot kiadókhöz küldözgetni. Elhatároztam, hogy az Egyesült Királyság területén működő minden egyes kiadónak elküldöm, és ha vissza is utasítják, nyugodtan alszom majd annak tudatában, hogy ami emberileg lehetséges, azt megtettem. Ekkoriban 58 kiadó működött az országban. Mire az ötvenhatodik kiadó igennel válaszolt, már rég lemondtam a dologról, azt hittem, könyvem sosem fog megjelenni. A kéziratot nem londoni, hanem egy egészen kis Edinburgh-i kiadó vette meg, egy hölgy írt nekem az Edinburgh University Press épületének negyedik emeletéről. Érdekes, hogy egy '56-ról szóló kézirat 56 visszautasító levelet gyűjtött össze. Némelyik levél egészen kedves hangot ütött meg, mondván, hogy érdekes a kézirat, de nem tudni, ki lenne vevő rá, és beláttam, hogy a sztálinista Magyarországon az ötvenes években játszó kosárcsapatról szóló mű nem egyértelműen sikerkönyv. Már csak két kiadó maradt hátra. Úgy tűnt nekem, hogy kéziratom természetesen nem a Gay Men's Press világába illik, bár ha a Polygon is visszautasít, minden bizonytalanság náluk is próbálkoztam volna. Valóban szép számú visszautasító levelet sikerült összegyűjteni. Booker-rövidlistás írók körében mindenképp csúcs. Sokaknak tucatnyi vagy akár húsz visszautasításuk is összegyűlt, de ötvenhat, hát ez hallatlan teljesítmény.

– De ez az elutasító lavina a múlté, ugye? Nem a jelen gondja.

– Szeretném azt gondolni, hogy a kiadók éjt nappallá téve toporognak a küszöbömön, de ez nem épp így igaz. Hadd sározzam őket egy kicsit, főként az angolokat, különösen így, hogy ezt nem hallják. Engem leginkább a kiadók képmutatása borít ki. Ha azt mondanák, ez egy szakma, pénzre gyúrunk, sikerkönyveket nyomtatunk, de azért időről időre olyasmit is kiadunk, ami egyszerűen csak közel áll a szívünkhöz, abba nem tudnék belekötni. Viszont ez az elképzelés, amit magukkal kapcsolatban terjesztenek, hogy ők az írók tulajdonképpen segíteni akarják, ez teljesen hamis. Amikor jól mennek a dolgok, bármit megtesznek a szerzőért. Amikor Booker-rövidlistás voltam, még az eredményhirdetés előtt, ha azt kértem volna a kiadómtól, hogy a lányát, csokiöntettel bőven meglocsolva, ajánlja föl nekem, megtette volna. Ám amikor az eladási mutatók nem annyira kedvezőek, síri csend lesz. Számos remek író ismerek, akiknek nem sikerült második kötetet tető alá hozni, vagy akiknek a megírt regényei a fiókban tornyosulnak, mert előző kötetüket

TIBOR FISCHER

Magyar származású angol író, publicista. 1959-ben született Stockportban. Szülei magyar kosárlabdázók voltak, 1956-ban hagyták el az országot és telepedtek le Angliában. Fischer Londonban nőtt fel, majd a Cambridge University latin és francia szakán tanult. 1988 és 1990 között a *The Daily Telegraph* magyarországi tudósítójaként dolgozott. Számos díjat nyert novelláival, mielőtt 1992-ben megjelent *A béka segge alatt* (Under the Frog) című első regénye, melyet édesapja története és az '56-os forradalom ihletett; a könyv Betty Trask-díjat kapott és felkerült a Man Booker-díj rövid listájára. Műveit 25 nyelvre fordították le. Könyvei magyarul: *A béka segge alatt* (Európa, 1992); *A Gógyigaleri* (Helikon, 1996); *Aki hülye, ne olvassa* (Gondolat, 2005); *Agyafúrt agyag* (Magyar Könyvklub, 2005); *Megváltás Miamiban* (Helikon, 2011); *A magyar tigris* (Helikon, 2014).

kevesen vásárolták, és a kiadó más szerző után nézett. Könyvet írni nehéz dolog, könyvet kiadni kétszer olyan nehéz. Az írói érvényesülés rendkívüli erőfeszítésbe kerül. Ám a kiadók javára legyen szólván, túl sokat ők sem tehetnek egy-egy könyvért. Az ember alapvetően csak önmagára számíthat, hacsak nincs abban a szerencsés helyzetben, hogy a fívére vezető szerkesztő vagy a felesége irodalmi ügynök.

– *Ön író és újságíró. A két alapállás között a társadalomhoz, a valósághoz való viszony tekintetében kis, ám lényeges eltérés van. Az újságíró kiszimatolja a dolgok állását, leírja, nem ritkán manipulálni próbálja a valóságot. Az író képzeletével teremt, a képzelet világát manipulálja.*

– Két különböző dologról van szó. Az újságírótól például nem várják feltétlenül el, hogy jól írjon. Ám ha csak minimális szakmai becsület is szorult az emberbe, újságíróként kötelessége a tényekhez tartani magát és mindent ellenőrizni. Újságíróként ez az igazi nehézség, hogy mindent két-három forrásból is ellenőrizni kell. Ez néha komoly akadályt jelent, az újságírónak gyakran kell vilámműzemlésmódban dolgozniuk, és ilyenkor hibáznak. A másik ingoványos terep az újságíró számára az, amikor olyan témáról ír, amiről vajmi keveset tud. Ezen is sokan elcsúsznak. Az írónak, ugye, nagy szerencséje, hogy kitalálhat dolgokat, innen-onnan lopkodhat, akár a valóságot is simán leírhatja, mondjuk, kicserél egy-két nevet. El kell mondanom, hogy írói pályám során azt a furcsaságot tapasztaltam: a ténszerűen igaz elemek a legkevésbé meggyőzőek. Azokról a mozzanatokról, amelyek teljes egészében igazak, valami, ami velem vagy ismerőseimmel történt, vagy amit saját szememmel láttam, nos, ezekről gyakran mondják az olvasók, hogy nem elég hihetőek, ilyesmi nem fordulhat elő, ugyanakkor a kitalált dolgokat soha nem kérdőjelezi meg, bármilyen merészek legyenek is azok. Ugyanez történik például a biztosító társaságokkal is. Sok évvel ezelőtt betörték a lakásomba, és ifjonti lelkesedésemben úgy gondoltam, a lehető legbecsületesebben kell a biztosítónak a kérelmet megírni, úgyhogy nagyon pontosan felsoroltam mindent, ami eltűnt, meg hogy betörték az ajtót. A biztosító társaság kiküldött valakit, hogy felmérje a kárt. Az illető gyakorlatilag felére csökkentette az általam jelzett kár mértékét. Megtanultam a leckét. Elhatároztam, hogy ha valaha biztosítótól kell behajtanom bármit is, jobb, ha fiktív követeléseim vannak. Úgyhogy azóta is fölveszek egy-két nemlétező dolgot a biztosított vagyontárgyaim sorába. A nemlétező dolgokat furcsamód soha nem vágják le a listáról. Mindig a valóságos dolgokkal kapcsolatban gyanúsítanak azzal, hogy nem mondok igazat. Remélem, hasznára válik, amit elmondtam itt.

[...]

– *Jól értettem, hogy a rövidebb mondatokat, a tömörebb, a cselekményre szorító prózát kedveli? Például Hemingway vagy Jászberényi Sándor írásművészetét.*

– Vannak, akik igazán remek, vaskos könyveket képesek írni, iszonyú hosszú mondatokkal. Nem azt mondom, hogy ez lehetetlenség. Az történt mindössze, hogy ahogyan öregszem, egyre türelmetlenebb vagyok. Régebben például imádtam Proustot olvasni. Manapság, valahányszor kézbe veszem, menthetetlenül arra gondolok, hogy azért rövidebbre is vehette volna a mester.

– *Volt egy francia feminista író, aki kitalálta, hogy átírja Proustot. Valahányszor új szereplő jelent meg a regényben, a hölgy egyszerűen kinyírta. A legtöbb kötet az eredetivel megegyező oldalszámúra sikeredett, de a hetedik már csak egyoldalú. Mert időközben mindenki meghal.*

– Ez, tudjuk, Shakespeare esetében is remekül működött. Gondoljunk csak a *Hamletre* – minél több szereplőt kinyírunk, annál rövidebb lesz a mű. Ez valójában javarészt türelemjáték. Van, aki verhetetlen e tekintetben. Van egy regényíró barátom, Lawrence Norfolk, állandóan collos könyveket ír. Nem mintha erre törekedne, egyszerűen csak képtelen leállni.

– *Jelenleg is dolgozik?*

– Legjobb tudomásom szerint londoni otthonában kuksol, a regényét próbálja befejezni. Öt éve dolgozik rajta. Valahányszor új regénybe fog, mindig lelkesen újságolja nekem: ez most rövid lesz! Persze, a munka örökké elhúzódik. Ez a regénye például az Erzsébet-korban játszódik. Néhány hónapja beszélgettünk telefonon, akkor arról mesélt nekem, hogy már a rómaiaknak is volt egyféle hangerősítő-rendszerük. Megkérdeztem, hogy ugyan hol olvasott erről a római kori hangmérnöki csodáról? Az új regényhez kutattam, felelte. De hát nem az Erzsébet-korról írsz? – kérdeztem. De igen, felelte, de vissza kellett mennem egy picit korábbra. Erre tényleg nincs orvosság. És gyönyörű angol mondatokat ír. Felüdülés a könyveit olvasni. Én viszont kötéllel a nyakamban sem tudnék ilyen hosszú regényeket írni. Nálam ez nem működik. Minden író bizonyos művek megírására születik. Nincs más választásunk, mint megírni, amit megírhatunk, és remélni, hogy arra mások is kíváncsiak.

– *Ön bátor hangú esszéket írt irodalomról, politikáról, a magyar irodalmi életről, a halálbüntetésről... „Magyarországi értelmiségi körökben az Esterházy, Krasznahorkai és Nádasz-érű mandarinoké a dicsőség, de a magyar könyvesboltok teljes mértékben behódoltak a hazai szakácskönyvek, a csajsziponyva, a krimi világának, talán még jobban is, mint a nyugatiak.” Valóban ez történik?*

– Valóban. Emlékszem, Esterházy mondta valamikor nyolcvankilencben vagy kilencvenben, amikor találkoztam vele, hogy végre író lehet! És itt nyilván arra utalt, hogy addigra valamiféle ellenálló figurává nőtt, részben azért, mert munkáiban annyi mindent olvashatunk a sorok között, és az olvasók a politikai üzenetet is simán kiolvasták a regényeiből. Csakhogy az értelmiségi íróknak azzal is meg kell küzdeniük, hogy a többség manapság könnyed olvasmányra vágyik. Az emberek hajszoltak, gyerekeket nevelnek, munkába járnak, este fáradtan esnek be az ajtón, és akkor már csak sorozatot nézni van kedvük. A legtöbb olyan könyvre vágnak, ami egyszerűen csak szórakoztat és kész, és ez végül is cseppet sem elítélendő. Arra is gondolni kell, hogy ha nagyon magasra tesszük a mércét, ki lesz kíváncsi a könyvre. Angliában legalábbis, ha úgynevezett nagyon irodalmi regényt ír az ember, akkor abból igen nehéz megélni, hacsak nem ér bennünket az a hirtelen szerencse, hogy könyvünkből tévésorozat készül vagy megnyerjük a Booker-díjat. A magas irodalom vásárlói bázisa igen szerény. Az emberek krimi és sci-fi-t olvasnak. És hát elvárás még, mint a McDonald's-ban, hogy minden alkalommal ugyanazt kapják. A krimisorozatok ezért annyira népszerűek.

– *Vannak kedvenc magyar regényei, regénye? Magyarul is, vagy inkább angolul és franciául olvas?*

– A szerző személyétől függ. Szerelem Márait, magyarul is olvasom. Lassan haladok, szótáraznom kell közben. Ugyanakkor érdekes élmény egy hét-éves sebességével olvasni bármit is. Ezzel a lassúsággal olyasmire is felfigyel az ember, ami fölött egyébként elsiklana a figyelme. Amikor angolul olvasok, egy délután alatt átfutok egy regényt. Érdekes lelassulni és más szemszögből látni a dolgokat. Mostanában kissé kiestem a gyakorlatból, mert néhány éve ismét Londonban élek és egyebet olvasok. Nem tartottam a lépést a kortárs magyar irodalommal. De olvastam valamit! Egy fiatal író, Totth Benedek regénye, angolul *Dead Heat*, magyarul *Holtverseny* a cím. Nagyon izgalmas munka. Hogy viszszacsatoljak az értelmiségi írókhoz, azt hiszem, Magyarországon nagyon erős a német hatás. Az írók hajlamosak azt gondolni, hogy a komoly hangon írt hosszú munka utal nagy íróra, semmiképp sem a rövid, szellemes írás. Az irodalmi körök főpapjai rendszerint a komikum ellen prédikálnak. Ezzel vitatkoznék, különösen, hogy én is kedvelem a tréfát. De a tendencia az, még Angliában is, hogy az irodalmi díjakat többnyire rendkívül komoly könyveknek ítélik.

Van egy francia barátom, Alain Mabanckou, Kongóban született, és javarészt ott, Afrikában játszódnak, egészen vicces könyveket ír. Franciaországban, mondhatni, befutott író. Ismert személyiség, tévébe is behívták már. De nem

>>>>> folytatás a 4. oldalon

kapott Goncourt-díjat, és teljességgel elképzelhetetlen, hogy Goncourt-t nyerjen, egyszerűen azért, mert vicces, szórakoztató. Nem ír imperializmusról, sem az afrikai nők problémáiról, arról ír, hogy az emberek élnek az életüket Afrikában is, sőt, jót nevetnek hozzá. A komédiát előítélettel kezelik, azt hiszem.

Visszatérve Totth Benedek regényére: a legérdekesebb a könyv hangulata, teljesen más, mint a korábban említett Nádas- és Krasznahorkai-generáció életérzése. A regény húszas éveik elején járó úszók csapatáról szól. Ha a neveket, a helyszíneket kicseréljük, merthogy a regény valahol a vidéki Magyarországon játszódik, nem Budapesten, szóval, ha kicseréljük őket, akár Amerikában vagy Angliában is játszódhatna a történet.

– Az említett generáció – Esterházy, Krasznahorkai – életérzése történelmi, irodalomtörténeti jelenség? Fiatal magyar íróként mindent el kellene felejtene vajon?

– A fiatal írónak bizonyos mértékig mindig mindent el kell felejtene. Magának mint fiatal írónak, az a feladata, hogy teljesen új alapállást keressen.

– Ez a különbség író és újságíró között. Az író feje tabula rasa, az újságírónak viszont mindent meg kell jegyeznie.

– Ez a megközelítés enyhén igazságtalan. A verbeli újságírók egészen érdekesen írnak. Volt például Amerikában az úgynevezett New Journalism, az új újságírás vonulat. Tom Wolfe az egyik kedvenc író, és az amerikai úrprogramról szóló *The Right Stuff* (magyarul *Az igazak címen jelent meg – a szerk.*) című regénye a valaha írt legkiválóbb munkák közé sorolható. Ezt a könyvet kétszáz év múlva is olvasni fogják. Az újságíróhoz képest az írónak mindössze a szabadsága nagyobb. És hogy megvédjem Esterházyt és generációját, a kommunista Magyarországon közölni komoly korlátokkal járt. Az írónak egészen kis mozgástere volt. Bár a Kádár-rendszer egészen értelmes módon felismerte azt, hogy nyugodtan békében hagyhatja az értelmiségi réteget, mert Csepelen senki sem olvassa majd a *Beszélőt*. A béka segge alatt esetében például érdekes módon a könyv első külföldi kiadása Magyarországon jelent meg. Ez azért történhetett, mert kifejezetten a forradalomról, az utcai harcokról a mai napig nem jelent meg túl sok írás. Jelennek meg könyvek, amelyekben szó esik bizonyos vetületeiről, de 1956 jelentőségéhez képest ez édeskevény. Ugyanakkor az oroszok második világháborús bevonulásától is meglepően kevés írás született. Ezek fő oka nyilván politikai. Az elmúlt rendszerben alkotó írók kénytelenek voltak ezoterikusabb, kevésbé valóságos vizetekre evezni, nem írhattak őszintén és egyenesen az 1956-os eseményekről.

– Mit gondol az európai, a nyugati írói szabadságról? Digitális korban élünk,

minden irányból rengeteg hatás ér bennünket. Ugyanakkor a politikai korrektség elvárásai jelentősen korlátoznak is, élet veszik a mérész képzeteknek.

– A nyugat-európai írók szabadsága gyakorlatilag korlátlan, úgy érve, hogy arról írhatnak, amiről éppen akarnak. Hogy amit írnak, az megjelenik-e vagy valaki elolvassa-e, már más kérdés. A szabadság önmagában semmit sem szavatol. Kicsit olyan ez, mint a demokrácia. Emlékszem, nyolcvankilencben vagy kilencvenben, a rendszerváltáskor, mondtam magyar barátainknak: tudjátok, ugye, hogy nyugaton sem minden fenéig tejfő, és a demokrácia nem feltétlenül jelenti a jólétet és a felhőtlen boldogságot. De csak nevettek. Úgy gondolták, hogy a rendszerváltás után majd minden jóra fordul. Így van ez a szabadsággal is. A szabadság, az szabadság. De íróként a szabadság azt is jelentheti, hogy írásodat senki sem adja ki és senki sem olvassa el. A politikai korrektség viszont valójában az újságírókat, a médiában dolgozókat érinti igazán. Hogy mi fontos, mit és hogyan illik mondani, az folyamatosan változó divat és szokásrend kérdése. Ám a regényíró végső soron mégiscsak saját szabályai szerint alakítja a saját világát. Ám akkor is ott a kérdés, hogy erre a világra ki lesz majd kíváncsi. Nincs olyan regény, amit mindenki kedvel. A legnagyobb író remekművét is leszólhatja valaki. Jó példa erre Shakespeare. Elég sokan egyáltalán nem szeretik Shakespeare munkáit, néhányan bizonyos darabjait nem szeretik, miközben én azt mondanám, hogy ha nem is a világirodalom, de minden bizonnyal az angol irodalom legnagyobb írója ő. Az író mindössze azt remélheti, hogy lesznek majd páran, akik kedvelik az írásait. Azt még elárulom, hogy tudomásom szerint Shakespeare elég szépen keresett azzal, hogy a Globe színházban övé volt az osztrigaszabadalom.

[...]

– *Eszembe jutott Mario Vargas Llosa Levelek egy ifjú regényíróhoz című könyve. Mit tanácsolna a fiatal magyar íróknak?*

– Aki magyar írónak készül, arra meglehetősen nehéz élet vár. Az angol nyelven írók, ugye, széles olvasóközönségre számíthatnak, különösen, ha könyvük sikeresen indul. Az írás soha nem volt azonnali anyagi biztonságot nyújtó pálya. Sok a nagy író, aki valami másnak készült, majd kudarcok sorozata után, kétségbeesésében kezdett írni. James Joyce operaénekesnek készült, de más írók is, mielőtt íróvá lettek volna, valami egyébvel kísérleteztek. Amikor semmi sem működik, az ember írni kezd. Ahogy már említettem, jó könyvet írni nehéz, de megjelentetni azt kétszer olyan nehéz, hogy az olvasóközönség kialakulásáról, a könyv utóéletéről ne is beszéljünk... Ha tudnám, hogyan kell könyvet eladni, nem itt ülnék, hanem dél-franciaországi kastélyom teraszán, és ha ismerném a titkot, biztosan nem akarnám

holmi fiatal írókkal megosztani. Az írás szerencsejáték. Ha Dosztojevszkij vagy hozzá hasonlóan tehetséges író az ember, nem kell aggódnia. A zsenik befutnak. Lehet, hogy valamennyit várniuk kell, de végül elismerik őket. De ha valaki egyszerűen csak jól ír, ahogyan a szakmában oly sokunkkal előfordul, akkor bizony cseppet sem lesz könnyű dolga, mert nagy a versengés. Ott vannak először is a nagy klasszikusok, ugye. A könyvesboltokban aprópénzért bármikor hozzájutunk a *Karamazov testvérek*hez, Jane Austen vagy Kafka bármelyik olcsó kiadású regényéhez. Mi tagadás, a könyvkiadás pénzbe kerül, egy-egy könyv megjelentetésébe a kiadónak több ezer fontot kell fektetnie, cseppet sem meglepő, hogy e pénzt valahogyan szeretné visszanyerni. Ennek dacára, Nagy-Britanniában évente több ezer regény megjelenik, ezek java része zsánerregény, és alig tucatnyiról cikkeznek majd a lapokban. A recenzioik azonban cseppet sem jelentik azt, hogy a regény kelendő is. Elképzelhető, hogy valamely könyvről sok recenzió születik, mégsem veszi meg senki. Elképzelhető például, hogy a kiadó képtelen a könyvet a boltokba eljuttatni. Nem könnyű a bálákat mozgatni, ahogyan mondani szokás.

Mindenesetre van valami, amit tanácsos az íróknak készülőknél szem előtt tartaniuk. A tanácsot tulajdonképpen W. H. Auden adta pályakezdő íróknak, költőknek, mondván, hogy nem árt, ha az embernek eleve komoly szakmája vagy állandó jövedelme van. A másik gond a mai fiatal írók esetében, hogy generációs társaik korántsem olvasnak annyit, mint a hajdaniak. Ez nem kritika, csak megfigyelés, úgy tűnik, jobb dolguk is akad bőven. Ez meglehetősen hátrányt jelent az induló regényíróknak. A regény már nem az, ami 1880-ban vagy akár 1970-ben volt. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy ezután nem lesznek nagy regények vagy hogy azokat nem lesz, aki elolvasná. Sok évvel ezelőtt a nagy londoni könyvesboltokban a bejárat közelében húzódó polcokon szépirodalom fogadta a belépőt. A regények rendszerint a legelőkelőbb helyen sorakoztak. A szépirodalom manapság leginkább az első emeleten vagy az alagsorban húzódik meg. A belépőt ma már nem is igazán könyvek fogadják, hanem társasjátékok, csészek, csokoládék. Odébb meg történelem, csináld-magad, életmód-tanácsadók. A metróban például, tizenöt évvel ezelőtt, az ingázók könyvet olvastak. Manapság valamilyen eszközön sorozatot néznek. Kezdő íróknak nem árt, ha nagyon vastag a bőre. Még ha kiváló kiadóval hozza is össze a jószerecsé, hosszútávon és alapvetően egyedül önmagára számíthat igazán.

PÁL DÁNIEL LEVENTE

Fordította: LÁSZLÓ NOÉMI

(Az itt közölt szöveg a *PesText* fesztiválon tavaly szeptember 27-én elhangzott beszélgetés szerkesztett, rövidített változata.)

Egy földre hullt kanál

A képzelődés elragad,
botrány botrányt követ,
ma gyanakvó fejemben
a vész és örület

fölcsap, visz és ledob.
Mennyi baj van – és nincs is.
Fölkavarodnak a napok,
a hajnal sír, az este hisztis.

Nagyobb és durvább megrázkódtatás
nem lehet a sikernél.
Ami mindig kudarc.
A bajok elől kimennél

önmagadba bentről.
Valaki mindig odabent él,
és kifelé dörömböl.

Valaki mindig kint reked,
a fagyban éjszakázik.
Hallod te is az éneket,
ha rémekkel csatázik.

Ha összecsap a kételyekkel.
Egyik szaval, másik dadog.
De kettőből, ha egy se ember,
el is mennek az angyalok,

és minden ördög felszivódik:
Ez innentől már nem kihívás!
A közöny és a semmi hódít,
érdem a baj és sikk a tiltás.

A helyzetet átszúrja túvel,
egy elképzelt vita,
megtévesztő manőver,
mi nem lesz lényeges soha.

A lényeg átértelmeződik.
A nemfontos előrefut
a megtörténhetőség,
kitárja a kaput.

Mögötte semmi érdekes,
a más, azaz a majdnem.
A biztos csak időleges
nagy néha eltűnőben.

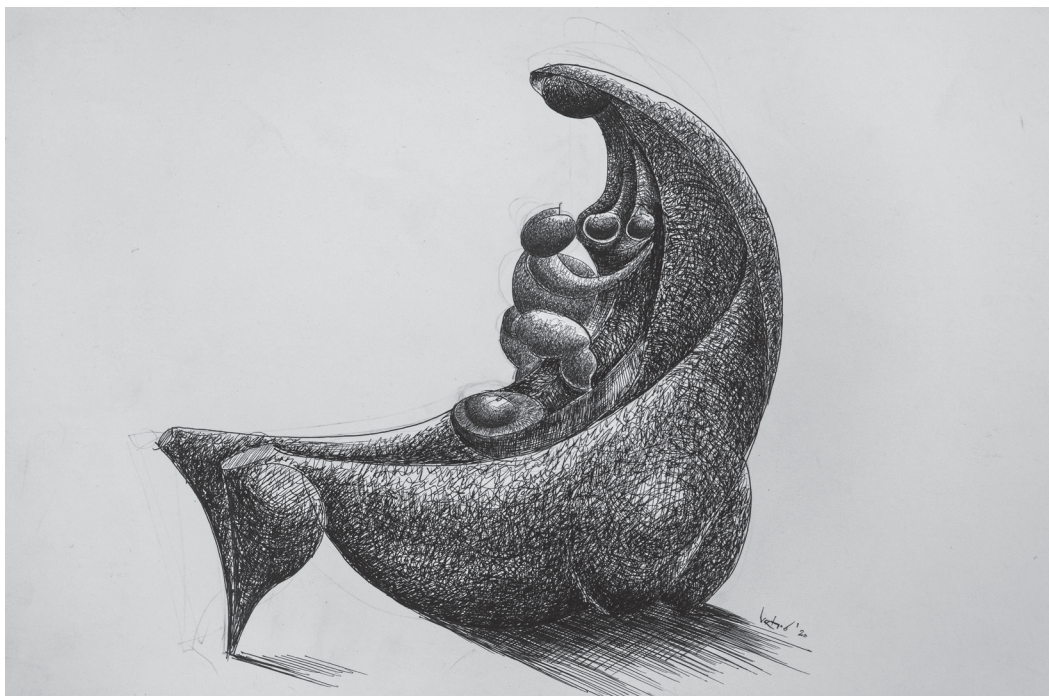
A bizonytalan se örök,
csupán a múlt baja ma már.
A jelen bádorgászlaja zörög,
egy földre hullt kanál.

A díjazott éjszakája

A díjazott párnája
dühös gubancba gyűrve,
a pizsama szétreccsent.
Kijárt talán az úrbe?

Az álma álom volt-e?
A dunyha átizzadva.
Miféle démon táncra
lépett az éjszakába,

lépett a tüdejébe,
a májra és vesére?
Ó, mennyiféle jószág
siet felé, hogy mérje

Anyaság 4

bűnét, mi meg se történt,
de bárki nála jobban
tudja, hogy úgyis meglesz?
Jószándék, mint a ketrec,

csapódik rá, s a foglya,
orrából vér csorog ma.
Eddig tartott a játék,
a nem is kért ajándék

vágja most orrba. Hagyja.
Az éjszaka sok romja
elszáll, mert kiszellőztet,
a párnáját fölrázza.

Barátok, ellenségek,
s közömbösök, ti drágák,
most annyi segítséget,
jószándékot is kaptam

tőletek, nem tudjátok,
mennyire véd az átok,
mennyire bánt a mindegy.
Nélkülem mire mentek,

míg ugyanabban hisztek,
amiben én is hittem,
amihez most is tartom
magamat, hogyha számít.

De akkor milyen álom
zúgott át éjszakámon,
taposott párnámelybe,
a peremre, a szélre?

Rettegtem, sírtam, fáztam
a végső éjszakában,
hová kicsit beleláttam.
Egyedül állt az árnyam.

Egyedül, úgy kell lenni,
szerencse, baj, csak annyi,
mint hangyának a semmi,
s addig ember maradni,

de hogy bírom magam ki,
ha nem tudok röhögni,

vagy nyugodtan aludni
az elmúlt nap mögötti

legüres térben otthon?
A többi majd megoldom.

Kilépni a haragból

Különböző megváltók
és megváltások vannak?
Van a világra szóló,
a nagy, ismert, globális,
a Jézus-féle nagy tett.
De lehet még nagyobb is,
mikor egy bolygó pusztul
a többiért, a jóért,
egész galaxist megvált.
Az igazságtalanságot
magukba szívó szentek
bűn-üressé formálják
pár órára a várost,
vagy pár percre a földrészt.
De lehet néha apró,
szobányi tért kitöltő,
gonoszság-elhárító
kis hőstett, nem is tudni,
de megcsap frissessége.
Az áldozat meg szenved,
jó lett, mert áldozat volt,
egy hétig nem is alszik,
és aki elkövette
az erény-hozó bűnét,
a gonosztette hőstett,
a szemétség igazság,
de ő is megkönnyebbül.
Jónak vagy áldozatnak
egyként nagy élmény lenni.
A megváltó a bűnös,
akit hamisan vádol
a sok Kajafás, Annás.
Mikor mindenki jót tesz,
abból nagy baj lehet majd.
Mikor mindenki bűnös,
jobb bocsánatot kérni,
és fogadni a kérést,
kilépni a haragból.

Hogyan törjünk világalomra

(How To Rule The World)

– regényrészlet –

Tooting. Szeptember

– Emlékszik rám? – kérdi tőlem az ajtóban álló férfi.

Velem egykorú. Nyútt farmer, barna rövidujjú. Egy vasa sincs, esetleg Krózus. London ilyen. Krózus vagy, azt csinálsz, amit éppen akarsz. Igazad van, és mindenki más, avagy mindenki más, aki nem Krózus, azaz nagyjából mindenki más, téved. Kopott barna pólóval jársz, lyukassal, azért. Mert megteheded.

De miért állna egy Krózus pont az én ajtómban? A hangsúlyából ítélve inkább valami dél-londoni bugris, Porschéval. Ócska Porsche, semmi patina, lerobbant, rozsdás Porsche, nulla biztosítás, hátul két gyerek, lábuknál gyűrt felszólítás, a tank csak félig, teli tankra nem telik. Nem sok lézeng már belőlük, lenyomták őket a tömegesen nyomuló litvánok és a kat-rágó szomáliaiak, akik fővárosunk szélein elsajátították a támadás, zsebtolvajlás, nemfizetés művészetét.

– Nem – mondom neki.

– Nem emlékszik?

Mosolyog, de éllel, mintha tartoznék neki, vagy mintha húsz éve lenyúltam volna a fűnyírógépét. Együtt jártunk iskolába? Munkába? Marokkóba? Hadtörténeti múzeumba? Kocsmába? Hiába, nem emlékszem, nincs most erre időm. Bármiről volna szó.

– Nem.

Szerettem volna még körülnézni a házban, mielőtt elviszem az utolsó dobozt és leadom a kulcsot. Elbúcsúzni. A jó, puha önsajnálathoz belesüppedni. Nem tudom, ki ez az alak, ha tíz perccel később érkezik, már nem talált volna itt.

– Koncentráljon – nyaggat. – Tényleg nem emlékszik?

– Nem.

Idegesít, amikor valaki nem érti, hogy nem. Röviden és egyszerűen nem. A nem, az nem. Egyáltalán nem számításból mondom nemet. Valahogy kinyomom még, hogy „Bocsi.”

– Fogalma sincs, mi?

– Nincs.

– Pompás – mondja, és leüt.

Bangkok. Október

Nem kérem ezt a szobát.

A sok utazás beszűkíti az elmét. Az ember szeretne a megszokott bangkoki (bej-rúti, bagdadi) helyen megszállni, mert ott van rendes úszómedence, közel van a reptér, fincsi a narancslé a minibárban, vagy tudjuk, hogyan működik a zuhanyozó. Nem kell vesződni azzal, hogy hányadik emeleten adnak reggelit, hogyan

szerzünk kávét (lefülejük a pincért vagy ő bennünket) és melyik kapcsoló működ-teti az éjjelilámpát.

Jó, ha az ember ismeri a légkondi-be-rendezés működését, és tudja, mit rendel-jen a szobaszervízlapról. A zökkenőmen-tesítő trükkök gördülékennyé teszik az utazást, így kellőképpen frissek vagyunk, amikor előbukkannak az igazi zökkenők. Miután nem sikerült kedvenc bangko-ki szállodámban szobát foglalni, tudnom kellett volna, hogy a zökkenőmentesség-nek lőttek.

Nem kérem ezt a szobát. Már két órája nem akarok itt lenni, mégis várnom kell. Standard zökkenő. Bármi történik, már két órája megtörténhetett volna, mégis el-játsszák ezt a ki-itt-a-góré játszmat, mint-ha ez föltétlenül szükséges volna. Űlök a rendőrsőn, savanyú külföldi, kényel-metlen székekben.

A thaiföldiek vidám, vendégszerető népek, mindaddig, amíg hirtelen nem azok. Átvernek, kirabolnak, kényelmetlen székeket ültetnek.

A rendőrök megvesztegetésében négy földrészen szereztem tapasztalatot, leg-fontosabb az etikett. Könnyű elrontani, ha túl keveset vagy túl sokat (igen) ad az ember, ha túl nyilvánvaló a megvesztegetés, ha nem elég nyilvánvaló a megvesztegetés, ha túl lassú vagy túl gyors a folyamat. Miért nincs ehhez útmutató? A hulahoppkarika, a cigaretta, a (minő-ségi) bördzseki és persze a készpénz csodákat művel.

Belép a főtörzs. Úgy néz ki, mint aki menten kiadja a tömegmészárlási paran-csot. Kiskutyakínzó feje van neki.

– Szólítson Mike-nak – mondja.

Nem Mike-nak hívják. Ott a neve az ajtón, a névtáblán, szép hosszú százlábú. De egy ilyen tudatlan *farang*, mint én, ki se tudja mondani. Szóval szép tőle. Vagy nem. Nézőpont kérdése.

– Kurva dühös a maga barátja.

Mészáros Mike a nyelvtudását fitogtatja.

– Nem a barátom.

– Kurvadühös barátja mindenkinek van. Ez karma.

Mike nem tudja, kell-e ennek a gya-gyás fehérnek a karmáról magyarázni.

– Szereti a papírmunkát? – kérdi.

Nemet mondok, feltételezem, hogy ez a helyes válasz.

– Nem szeretem a papírmunkát, a Brit Nagykövetség kertipartijait szeretem. El-hagyhatja Mr. Stern az országot?

Mr. Stern. Vajon mikor nevezték Mr. Sternnek ezt az alakot? Wilhelm Stern, Vili, a Vérszomjas Vegán. Mindközön-ségesen pedig „a flúgos”, „a főflúgos” vagy egyszerűen csak „Semtex”. A világ leg-többször kirúgott, letartóztatott, kitolon-

colt, orrba vert operátőre. Elhozhatom Semtexet Thaiföldről?

– Igen.

Egyik felem azt sűgja, kérjek pár nap türelmi időt, hadd végezzük el a dolgunk. Hozzuk helyre, amit lehet. A producer, a rendező, a főelőmozdító feladata ez: megkísérelni a lehetetlent. Előmozdítani. Reggeltől estig. Mozdítani a mozdíthatat-lant. A lehetetlen nem áll utunkba min-den nap, de kötelességünk rámozdulni. Újra és újra. Addig kell követelni, amíg az ember elfelejti, mit is követel. Aki nem kér, nem is kap.

Dögmeleg van, nincs erőm követelőzni, ez a lehetetlen túl valóságos. Elképzelhe-tetlen. Akarattal sem szervezhettem vol-na ekkora kudarcot. Ilyen szintű bonyo-dalmat élő ember képtelen kavarni.

Rémülten látom, hogy nem most ro-hanok a vesztes csatába, hagyok ott csa-pot-papot, hagy el a lélekjelenlétem. Ez a csata már elveszett! Legjobb volna, ha csendben elhantalna engem valaki. Édes élet, pénz, paripa, fegyver, ezt csak a fia-talság hajszolja, az út végén az ember leg-inkább nyugalomra vágyik. Mint példá-ul Otanész.

– Ha zűr lesz a reptéri úton, mennek egyenesen a síttrre!

Mészáros Mike szokatlanul rémisztő-en préseli ki száján a sitt szót. Az iga-zán félelmetes alakok mind ilyenek: nyu-godtak, fegyvertelenek, hátborzongatók. Hibaigazítás: a legfélelmetesebbek – a terrorfa csúcán csücsülők – nemhogy nyugodtak, egyenesen joviálisak, nagy tréfamesterek. A főcsecsen, akitől rémű-letemben majdnem kifelekedtem, úgy né-zett ki, mint valami falubolondja, folyton kuncogott. Végül is vicces, nem? Tiszta komédia.

A sebhelyesek, akik majd megszakad-nak, hogy rossziúknak látsszanak, álta-lában jelentéktelen figurák. Mint például a londoni Kray ikrek, akik fényképen fesztettek, a zárkában meg szánsalmasan nyafogtak.

– Kösz, Mike.

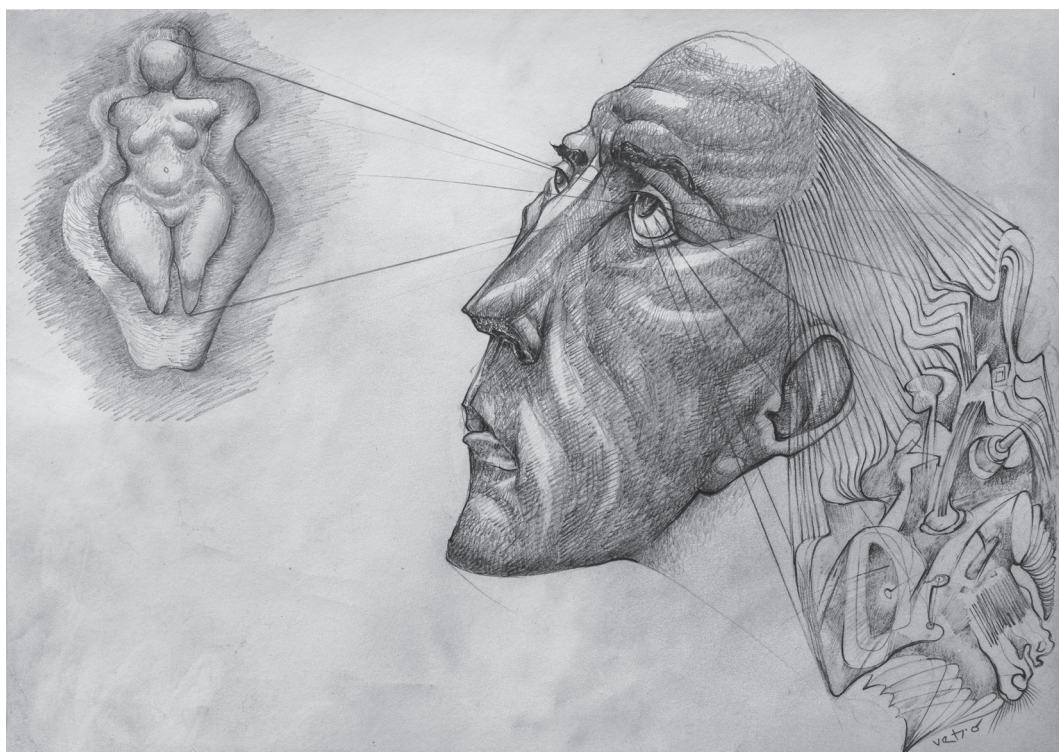
Megpróbálom én is joviálisra venni a fi-gurát. Mészáros Mike elejti, hogy az uno-kaöccsének remek tenger gyümölcsei ét-terme van a közelben. Átfut a fejemen, hogy én is felvágjak tenger gyümölcsei-ben utazó unokaöccsémrel, de aztán ej-tem a dolgot. Ennyire nem kell kötődni.

– Egy hónap múlva Londonban leszek. Szeretem a drága éttermeket – mondja.

Átnyújtom neki a névjegykártyám. Az évek során rájöttem, hogy ha valaki-nek névjegykártyát adunk, azt majdnem biztos, hogy soha többé nem látjuk, kü-lönösen akkor nem, ha látni szeretnénk. Mindenesetre ha Mike azt akarja, étte-rembe megyünk, semmi pénzért sem sze-retnék csalódást okozni neki.

Kezet fogunk. Mike keze lapátkéz. Erős, kimunkált, sokat lapátolhatott. Ásott is, biztosan. Sekély sírhantot, so-kat. Meg jó pár mélyet is. Az én kezem gyöngye viola, most nyomta szét a rácsapó-dó kocsiajtó.

Valahogy az az érzésem, ez az egész nem csak Semtexről szól. Hanem az oudh-ról. Ami a jinko. Ami az agarfa. Azaz a sasfa. Aloéfa, akár.

Délibáb

Rendes körülmények között eszembe sem jutott volna Semtexet ilyesmibe beszervezni. Ilyen elszálltakkal nem sokra megyünk. Ez nem is reménytelen, hanem fokozottan meggondolatlan cselekedet, ahogy Herbie mondaná.

Manapság már mindenki maga filmez, de én szeretem, ha van egy kis extra puskapor. Különösen ellenséges területen. Szeretem a talpraesett operatőröket, akik váratlan körülmények között is szépen feltalálják maguk. Erre egészen régen jöttem rá, amikor egy richmondi parkolóban rajtakaptam a neves popsztárral üzekedő minisztert. Akkoriban telefonnal nem lehetett fényképezni. Elég profi operatőröm volt, de mire összerakta a szerkót, az akció lecsengett. Az embernek Semtexre van szüksége, aki bármit seperc alatt, vakon lekap.

Semtex ezt tényleg megcsinálta egyszer. A Francia Idegenlégió felvonulását filmeztük (ez a francia katonai erők egyedi konkrétan harcos egysége, tele van németekkel, azért).

– Felháborító! – dühöngött. – Hát mit keresek én itt? Bántottalak én téged? Hát mi ez itt? Egy rakás masírozó katona? Neked állványra van szükséged, nem operatőrre. Mit szórakozol velem? Ezt bekötött szemmel is megcsinálom!

És megcsinálta. Nem élete munkája volt, de semmivel sem volt rosszabb a többinél. Sőt!

Ez az oudh-megbízás Johxntól, ez volt az utolsó csepp szerencsém. A szerencse véges, ezt csak az ostoba nem látja. Senkié sem tart örökké. Senkié. Egyeseknél talán tovább kitart. De nem örökké. Megsaccolni, mennyi maradt belőle, az a nagy kunszt.

Az embert beskatulyázzák. Nekem például valamiért tüntetések, életveszélyes, távoli sárfészkek jutnak. Szervezett bűnözés szervezetlen országban. Városok, ahol gyerekek gépfegyverrel hadonásznak. Forradalmak.

Legelső segédoperatőri megbízásom: a vilniusi Januári Események, kilencvenegyben, amikor Litvánia kilépett a Szovjetunióból. Azt mondták, tüntessem el a felvételt, mielőtt valaki fegyveres rátenné a kezét. Az Írószövetség kocsmájában vedeltem éppen.

Utálom a történelmet. Kivétel, amikor éppen írják, de az akkor még nem történelem. Utálom a történelmet, de egy barba bombázó, a második leggyönyörűbb nő, akivel valaha szóba álltam, fölhívott magához, hogy a Balti-térség történelméről diskuráljunk. Tudjuk, mi forgott kockán.

Ki tudja, lehet, hogy tényleg határsértésről és egyezményekről akart beszélni velem, történnék fura dolgok a földön. De a hólyagom majd felrobbant a litván sörtől. Úgyhogy előbb vizelni mentem. A mosdóba vezető sötét lépcsőn orra estem és eltört a karom. Ahogy ott fájdalomban nyöszörögtem, valaki megszólalt:

– Szerencséje volt. Azokon a lépcsőkön nem csak a szovjetek csúsztak el.

Az operatőrt, akinek segédkeztem, másnap, amíg hazafele repültem, lepuffantották.

Végül is szerencsés voltam vagy szerencsétlen? Joe bácsikám csak kuncogott, amikor elmeséltem neki, mint ahogy az összes kis balesetemen nevetgélt, mert úgy gondolta, talán joggal, hogy aki életben van, az ne rinyáljon.

Mindenkinek elmondtam, hogy leesem a lépcsőn, úgy tört el a karom. Elég sokáig tartott, amíg rájöttem, hogy senki sem hisz nekem.

– Hallottuk – bólogatott mindenki.

Mindennek ára van. Ha a számlán nem is szerepel. Fizetni kell. Fizetni mindig kell. Lenyomtam Afganisztánt. Csodaszámba ment, hogy túléltem, hogy bárki túlélte. Súlyosan megsebesültem. Nem golyó, nem is repesz okozta. Hanem egy idétlen amerikai újságíró, aki tűz-

forró kávét locsolt családi ékszereimre. Jobb lett volna valami enyhe comblövés. Arról legalább mesélhet később az ember, és részegen mutogathatja is a heget.

– Kell valaki erre az oudh-sztorira – mondta Johxn. – Edisont akartam oda-küldeni, de letartóztatták, Jack pedig foglalt. Milly nem találja az útlevelet. Az összes jó emberem eltűnt. Hol szunynyad a tehetség? Egy belevaló fickót mondj nekem. Aki nagyon ott van!

Pár évvel korábban mellre szívtam volna Johxn szavait, de lassanként belefásul az ember. Az érzések kihunynak. Bántott volna, hogy ötletért hív és nem azért, hogy a melót fölajánlja.

Pár évvel korábban mellre szívtam volna, hogy röhög, amikor azt mondom, megcsinálom én, de az ember keresztülsajtolja magát a kacajokon. Ez volt a negyedik alkalom, amikor önként ajánlkoztam, ő meg beleegyezett. Nem nagyon kellett színezzem a dolgot, fél egy volt, Johxn ebédelni akart.

– Csinálj, amit akarsz, csak Semtexet ne vidd – mondta Johxn. – A jogi osztály ragaszkodik ehhez.

– Álmomban sem jutna eszembe.

Azt sem tudtam, ezt az oudh dolgot eszik-e vagy isszák. De megbíztak, hogy dokumentumfilmet forgassak az oudhról, ami agarfa, ami jinko, egy szagos fafajta, többet ér, mint az arany vagy a tiszta kokain, gyantájából Ázsiában és Közel-Keleten füstölő, gyógyszer, parfüm készül.

Az oudh gyakorlatilag a fa sebe. A sasfa kérget felhorzsolják, megfertőzik, akkor keletkezik a gyantaszerű oudh, és mivel nehéz hozzájutni, csillagászati áron kínálják, a kereskedők pedig lopnak, csalnak, hazudnak és gyilkolnak érte.

Semtexszel épp interjút forgattunk valamelyik lerobbant bangkoki külvárosban, egy besúgó egy sor thaiföldi közméltóságot és katonai kiválóságot bekö-pött nekünk. Hónapokig puhítottuk a terepet, felderítő úton voltunk, egy csomó pénzt beleöltünk. Nem szeretem a kitakart, homályos, lekevert hangú riportalanyokat, ilyen módszerekkel bármiről bármit mondhatunk. Például jön a szomszéd vagy anyuci, és előadja, hogy ő Oszáma bin Ládén.

Szkeptikus vagyok, amikor ilyesmit látok, ismerem a vizuális média összes mocskos trükkjét. A gyakorlatból. Hittem az emberünknek, mert teljesen kész volt és tudta, hogy a bőrét viszi vásárra. Akkor meg minek kódósítani? Végül is ez a nagyszerű a dologban. Mindenki töri magát, hogy filmre kerüljön, még akkor is, ha kitakarják vagy éppenséggel kinyírják őket. Egyszerűen jelen kell lenni.

A kipakolás fazon az utolsó előtti forgatásunk volt, azon kívül csak egyet kellett még délután lezavarni. Volt időnk ebédelni. Az ugratást Semtex általában nemes békétűréssel fogadja, szóval sokat elvisel, például, ha rálocsolják a sört, vagy hasonló. Csakhogy...

LÁSZLÓ NOÉMI fordítása

dús földi filc

(szűk földi vicc)
Tandori Dezsőnek

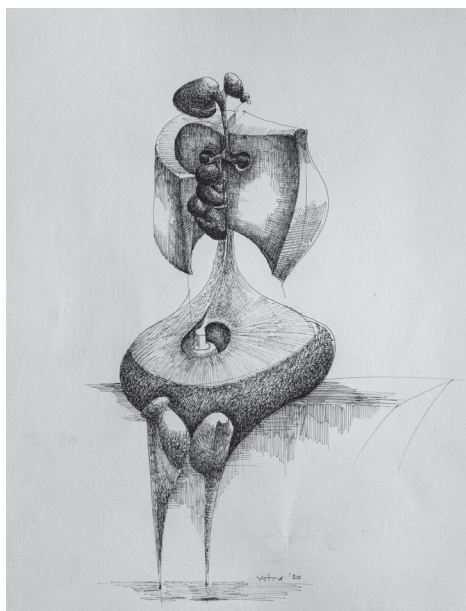
amit kimondok
(kimondasz)
por, idő lepi már
(hát nem egy alja gonoszság?!)
rázd meg a szavak
elsúlyosodott lombját
szűrd meg a fényben
a hamut
szűrd a hamut meg
a fényben
ha tudod –
tudod, hogy ez jutott
dús hamufilc
míg el nem koptatod
kis s nagyobb földi szavakon
vacakolva azon
hogy igen-e vagy nem
s elbotolva az Igén
letörölöd, nem pörölsz
e flancoló Minden semmiségén –
magad ha altatod
(mert áztatni úgy unod)
s míg mondod, kinyögnéd
vagy csak úgy dúdolgatod könnyedén
élet, élet
könny-edény
már el is hagy az tégedet

irha

ahogyan ez a nagy fekete légy (dög...?)
keresi szürkületkor a még langyos üvegen
a ház maradék melegét
rátapad mozdulatlanul
rezzenéstelenül
szívja magába
s egy rés felé araszol lassítva bénán
ha megzavarod
ahol bemászhatna
így mi
is csúszunk-mászunk tapadunk
bemenekülnénk néha
valahová az irhánkat menteni
ha fogytán a védelmünk s a büszkeség gyors szárnyacska
egyszerre megtörten lelankadnak
mert kitessékelhetnek bennünket az élet kegyeiből
s rácsaphatja teraszajtáját arcunkra
irgalmatlanul
bármikor a sors

kein Haus

ősz, Rilke, ház, tüsszentés, az Isten /
van pár szó, miket ilyenkor begyűjtök
s ha rákönyöklök egyikre-másikra, húzok vagy törlök /
senki sincs ki rám legyintszen
csak sűrűsödök, gyűlök /
mások gyűlöletébe néha még belegyengülök /
s el-elvegyülök mint sötétség s fény /
a kézfejen, a meglazuló tincsen

Anyaság 13

nem ad

nem ad nekem földet
az Isten
nem ad nekem házat
nem ad nekem költőpénzt
(költőpénzt)
nem ad nem ad
ennem
innom

tán hogy a szívem el ne faggyúsodjon
tán hogy a kezem a hívságban el ne telítődjön
tán hogy igazságot lélegezzem éhezzen szomjazzon a bőröm
szememben elmémben húsomban ne fészkeljen a góg
tán ezért talán
csak ezért

visz közelebb
vérhez és hamuhoz
vérhez és hamuhoz
veti le ruháimat
rombolja egészségem
állít üres kirakatokba
és enged szabadjára halálos éjszakámba

tán ezért nem nyit
tán ezért nem emel
tán ezért vesz és nem ad
tán ezért ad-vesz
tán ezért nem tart
tán ezért árul el

mint ki a Fiát
áldozza
szereti
s ezért
áldozza
szereti csak

áldozza
áldozza
áldozza

szereti
áldozza
végső erőkig
végső órákig

most és
mindörökkön

most
mindörökkön örökké

GYÖRGY ATTILA

Kórtörténet, vállalkozó macskákkal

Különösebb tájékozottság nélkül mondom, de alighanem a pattintott kőkorszakban lehetett, amikor az első előemberek egyike a másik előemberek egyikét vállon szúrta egy lándzsával. Vagy egy agyarral. Vagy bármivel. Azért vállon, mert az éppen kéznél volt, és hát nem volt még biztos az ő keze sem, többnyire járaskor használta.

De eljött a vállalkozás kora. Később.

Azelőtt, persze, már a kardfogú tigris, és minden egyéb rettenet, akiknek a fő-
emlős afféle veszélyesebb desszert volt, mint a japánoknál a fugu-hal, előszere-
tettel kapták el zsákmányként a majom-
embert. Is. Mármint minden macskafaj-
ta, a Catzillától az oroszlánig, a tigristől
a házi szörgombócig: nyak és váll között
kapja el áldozatát. Ez a biztos. Útőér, ge-
rinc, bénulás, iszonyú fájdalom, és vég. Ha
kegyes, megrázza egy picit áldozatát. Ad-
dig meg a áldozat bevállalja végzetét. Ha
ráér a fájdalomtól. Többnyire nem.

Vissza az emberekhez. Eljött a vállal-
kozások kora, lándzsa, nyílvesző, kard.
Mit ad Isten, a sérülések jó része jobb fel-
ső melltájékon, a nyak és váll között tör-
tént, és történik. Legyen az bármilyen lö-
vedék, csapás, szúrás. Egyszerű oka van:
az emberi anatómia.

A legtöbb ember jobbkezes. Jobbal vág,
jobbal szúr. A balkezes még veszélyesebb,
akár a teniszben. Szemben állva két em-
ber, harc közben, a sérülékeny részt vá-
lasztja. Hány címerben van levágott jobb
kar?! Na, ugye.

Vissza a macskákhoz.

Freya, a viking istennő szekerét macs-
kák húzták (na, jó, legyenek hiúzok, név-
szerint *Trófnir* és *Högni*). Hát, Freya, aki
megiscsak istennő volt, kapott a törpöktől
egy aranynyaklácot, ami szépen eltörte a
vállcsontját, és fojtogatni kezdte. A macs-
kák egyenesen a Walhallába repítették,
Odin mellett üldögél, és bizonyosan fáj a
vállja. Mézsört iszik, de az köztudomású-
an nem jó a gyulladásra, magam is tanú-
síthatom, lassan képbe jövök.

De addig is.

Amióta az ember megtanult kézfegy-
vert használni: nyilvánvalóan letális cél-
jai voltak vele, minél gyorsabban, minél
nagyobb kárt okozni az ellenben.

Csatában, gyalogosan vagy lovon, nem
volt érdemes balról sújtani, ott volt a pajzs.
Védett. A jobb kéz, nyak, váll, szinte kínál-
ja magát. És azonnal harcképtelenné tesz
az ott kapott seb, átvágódik az izom, le-
hull a kéz, fájdalom, elvérzés, harcképte-
lenség jó esetben is.

Íjjal és löfegyverrel kicsit más, de ott is
a leggyakoribb a váll, a nyak, kulcsont
sérülése. Egyszerű oka van. De vissza a
macskákhoz.

Minden, ismétlen: minden macskafaj-
tának a metszőfogai végén érzékelő ide-

gek vannak. Hőérzékelő idegek. Ezért, és
nem humanitárius okokból, egyszerűen a
hatékonyság kedvéért, minden ragadozó
macska az ütőérre megy. Mint említődött:
nyak és váll között kap el. És türelmesen
vár, amíg kiszenvedsz. Vállalja a kockáza-
tot, türelmes.

Sovány vigasz, hogy mivel a természet
kompenzál, a macskafajták, öregkorukra,
úgy 12 év körül, kilencven százalékban
nyaki arthrosisban (porckopásban) szen-
vednek, leasántulnak, és körülbelül átér-
zik, amit a bengáli ember a tigrissel való
találkozás utáni első percekben.

Az emberi fajnál, ahogyan nálam is, öt-
ven körül jelentkezik ez az átkos fájda-
lom, sokféle neve van, spondilózis, porcko-
pás, perifériás idegpálya-gyulladás, nyaki
sérv, kutyafüle: lényege, rettenetesen fáj,
egyszerre érzed a pattintott dárdát a vál-
ladban, a kardfogú tigrist, a mérgezett
háromélű tört, a tüzes harapófogót: poko-
li. Ilyenkor semmi nem segít, helyel-köz-
zel vonítasz, próbálsz gyógyszereket, hát,
erre még várni kell pár évezredet, amíg
hatni fog. Ki kell bírni. Egy macska talán
még segíthet, furcsa mód.

Vissza a fegyverekhez, mert hát a vál-
lalkozó ember váll nélkül mit sem ér.

Minden kézi löfegyver a váll és nyak
függvénye. Onnan feszíted meg a hűrt,
oda támasztod a puskatust, oda üt visz-
sza a kézfegyver. Annak idején, a lovagi
tornákon és a nehézlovassági csatákban
még a bazi nagy kopját is vállhoz támasz-
tották, és vállra céloztak vele. Nem vélet-
len a nyak- és vállvért volt a lehangsúlyo-
sabb páncélzeti alkatrész.

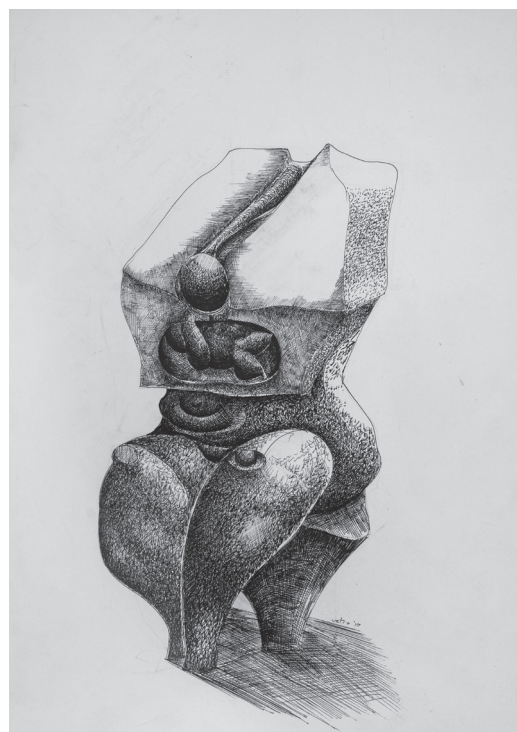
Löfegyvereknél a vállhoz támasztott
fegyver az elsülés pillanatában óhatat-
lanul hátralöki a vállat. Ettől elmozdul a
célpont, és a mellkas helyett többnyire a
jobb oldali vállat találja el. Katonadolog.

De hát manapság már nem lövöldö-
zünk csak úgy egymásra (dehogynem!),
megteszi egy rendes vállsérv, az ülő élet-
mód, a rossz testfékvés, dekadens népek
lettünk, több embernek ment szét a nyak-
váll tájéka a számítógép, tévé előtti fekvés,
stressz miatt, mint ahányat valaha lelőt-
tek, leszúrtak, megharaptak, elejtettek a
nagymacskák.

Mit tehet ilyenkor az Ember? Akár egy
ideggyógyász? Megmondom, megtapasztal-
tam. Semmit. Megvizsgál, és többnyi-
re vállat von. Mert ő még vonogathatja. Te
maradsz a fájdalommal. Esetleg felír egy
valeriána nevű ősrégi gyulladáscsökkentő,
nyugtató gyógyszert, aminek rendes neve,
egyébíránt: macskagyökér-kivonat.

Hoppá. Macskagyökér. A macskák
egyébíránt úgy vannak ezzel, mint az
emberek bizonyos tudatmódosító szerek-
kel: csak ők módjával élnek vele, ha hoz-
zájutnak.

És annó, Harald király egyik kedves,
vállalkozó szellemű kollégáját, a hasting-
si csatában vállon lőtték, valahol a kulcs-
csont alatt. A beszámoló szerint kihúzta
a nyílveesszőt, megnézte, és megjegyezte:
jól tartott engem Harald király, van még
zsír a szívem mellett. Hogy ennek mi köze
a történethez? Nem sok, csak úgy eszembe
jutott, meg az is, a vikingek mindig hor-
doztak félelmetes drakkarjaikon néhány
macskát, már csak a patkányok, meg a

Anyaság 9

jószerencse miatt is, és nehogy azt higy-
gye valaki, ezek a dögök a jeges estéken
nem bújtak be a marcona vikingek mel-
lé a prém alá.

És aztán, ha meg bújunk: hát, izüle-
ti gondokra, porckorong, sérv: ha nem is
megoldás, de majdnem megoldás a macs-
ka. Az, amelyik millió évekkkel ezelőtt mé-
lyesztette fogát a nyak és váll közé, azó-
ta is fáj.

Vezeklésként talán, vagy csak mert
ilyen furcsa és igazságos a Természet:
a macskák gyógyítók lettek. Semmi külö-
nösét nem tesznek: odabújnak, és dorom-
bolnak.

A macskadorombolás 20–140 Hz frek-
venciájú rezgéssel működik, és gyógyí-
tó hatása van csontnövekedés, csonttörés,
fájdalom, gyulladás, sebgyógyulás, izom-
növekedés, insérülés, izületek mozgatha-
tósága esetén.

Előszeregettel bújik minden macska a
hónod alá, a vállhoz, a nyakhoz. És do-
rombol, dorombol, néha ráfekszik, idegesít:
de gyógyít. Ő nem tehet róla, talán ősei-
ért kompenzál.

A minap, gyakorló nyak- és vállsérvvel
küszködő ember, vinnyogok a fájdalomtól.
Sürgősség érkezik, percekben belül úgy né-
zek ki, mint egy rosszul feldíszített kará-
csonyfa, mindenféle vezetékek lógnak ki
belőlem, és én átérzem Dózsa György min-
den fájdalmát a tüzes harapófogóval.

Aggódó tekintetek, lassan már ünnepe-
lyes gondolataim támadnak, Zrínyi Mik-
lós és a vadkan, a vállon szúrt II. Lajos,
Ivanhoe, és a Szellő tetőn vállon lőtt nagy-
apám...

Aztán egyszer csak az infúziós vezeté-
kek között, valami puha, meleg, odabújik.

Rózsi macskám. És dorombol. És ezt
most így leírhatom, és vállaljuk egymást,
meg ezt az örült világot.

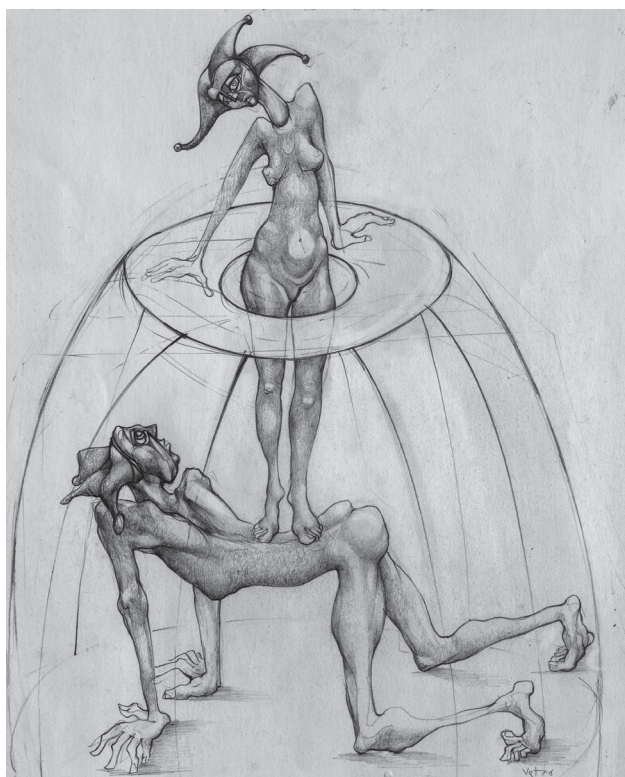
Mert vállt vállhoz vetve semmi nincs
veszve.

Mit szóltok, emberek, macskák? Bevál-
laljuk a következő eonokat, évmilliókat?
Be.

PRILION 420

101

– szerkeszti Horváth Benji

A Nagy Mutatvány

OVIO OLARU

nézem a hatlebergi olvasóterem ablakát,

*ott meleg van, a pizsamás diákok között
találnék menedéket, és boldog lennék.
a nonstopban egy lány betétekről érdeklődik,
látszik, hogy szégyelli magát, ettől lesz nekem kedves.
azt szeretném, hogy teli szájjal kiáltsa, hogy megjött,
hogy megmutassa nekem a véres pináját,*

miattam ne szégyellje magát.

*megveszem, ami kell, és megyek, a lány ingadozik a boldogság,
hogy nem lesz anyuka, és a menstruáció szégyene között,
finom válaszvonal, és azt akarom, hogy átlépje,
mert átléptem én is: meleget akartam
és pinát kértem, és megadatott nekem.*

*miattam ne szégyelld magad, ciklusos lány,
mert tízszer undorítóbb vagyok nálad,
beszívom az always illatát, amit magad mögött hagysz,
és tocsogok a boldogságodban.*

nem érdekel a diáktársnőim nemi élete,

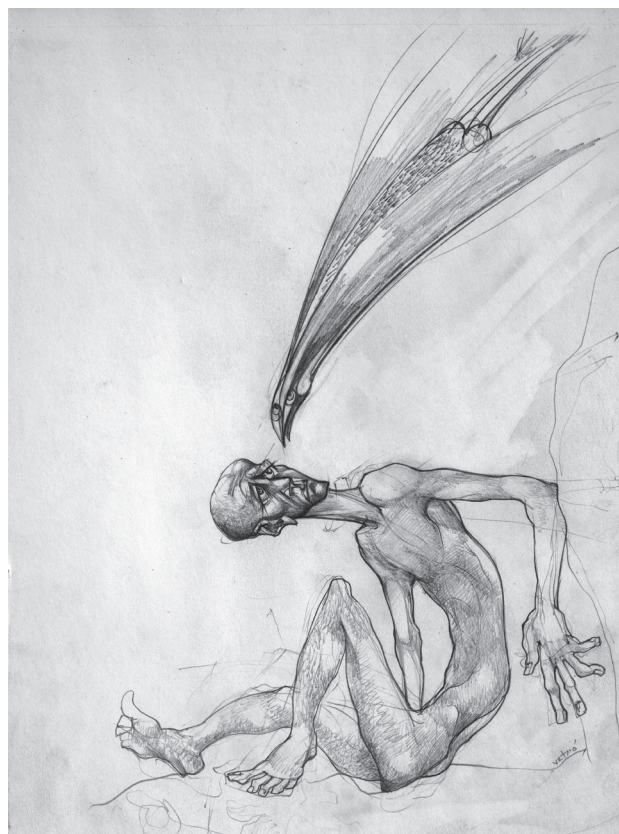
*de érzem gesztusaikat a falakon át, ők tartanak ébren,
tűzijátékokkal világítják meg a termopán-ablakok magányosságát.
megvannak a magam játékaik, de gyakran vagyok nézője mások örömeinek.*

*elérte szobám kilincset az atomikus tél,
megállított elhanyagolt dolgaimban, hallom messziről
bach szvitjeit, az ő szomorúsága túl kifinomult
az én otromba testemnek, és az agy fülkéibe
beszivárgott a hideg, hogy betömje őket,*

*vagy megmentse. szép a természet és szépek a nők,
de ugyanolyan szomorúak a maguk passzivitásában:
a lánynak, aki most szájába veszi a szomszédos szobában,
bár 10 centiméter betonfal választ el, érzem*

*testének romlottságát, és hogy gyűlöli az apját
abból, ahogy annak a szerencsétlen metroszexuálisnak nyög,
aki benne játszik, és túlságosan is próbálja
helyettesíteni. így lesz megindító*

a műsor, ez a művészet.

Prometeusz 3

HORVÁTH BENJI fordításai

MELLÁR DÁVID

Acte gratuit

(Vagyis motiválatlan cselekedet.
Az ok-okozat világában nincs rá magyarázat.
Ez a fajta cselekedet csakis önmagáért van.)

Éveken át tanulmányoztam a világörökség
és az egyetemes kánon két bibliai fontosságú
alkotását: Malevich feketéjét és Cage csendjét.
De hogy lehet kellő súllyal és
komolysággal beszélni valamiről, ami mindig is
volt, és lesz rajtunk kívül is?

Az indok és akarat nélküli termékenység,
egy hirtelen indulatból jött mozdulat, ez a
berögzült teremtménymánia. A lebegés egy hangtalan
kitartott pillanatig az univerzum méhsötétjében:
a fehér krétazajjal körülrajzolt, kitapintható
fekete hiány. Az ősrobbanás ma is látható és hallható
gyenge jelei. Csak a cselekvés, csak az ige, ami hiányzik.

De talán mégis először volt a minden, ami azóta csak
egyre fog, egyre tisztább. Előbb voltak az operaária-
szerű és bazilika méretű zenei és képzőművészeti
orgiák: 251 355 tonnányi színikitörés,
4 762 458 óranyi lekottázott szökőár.
A közönség megannyi szervére ható átverések kora.
Majd jön Malevich hetvenkilenc egész ötször hetvenkilenc
egész öt centiméternyi körülhatárolt sötétsége, és Cage négy perc
harminchárom másodpercnyi csendje.
Először tágul, utána szűkül. Lefesti magát és megkomponálódik.

KERTAI CSENGER

Májusfa

Évinek

Úgy hoztak ide, hogy
rajtam volt az irgalom szőtte, és
kontyos lányok szaglásták körbe
az új frissesség hajnali szirmait.

Azóta salakkal ragasztják
a hozzám hasonló korai munkások
homlokába a rendet,
hogy meztelen testüket,
mint a nyírfa zsenge törzsét,
véresre pucolják.

Én láttalak akkor, amikor mindezek kezdődtek,
és a végére jártam, hogy elmesélhessem úgy,
ahogy a gyenge gyermek emlékszik az első tavaszi vetésre.

Kék ruhádba járnak a fecskék tiszta vízért,
szétmennydörgöd a hibátlan mezők fölött
a kényelem és a lustaság ellenségeit:
a vihart és a sötétet,
hogy legyen tétje fáradozásainknak,
amikor megjövünk a ritka szerelmet
újra megkoszorúzni.

Nem lesz béke benned

A hidak felgyulladtak a jöttödre,
és a vizek mélyéről felkiabáltál,
hogy sosem lesz béke benned.

Megkerültél engem,
ezért bezártam búvköreimet,
magadra maradtál és a csöndben
lassan megfeledkeztél arról, aki voltál.

Távolról se vagy az, akinek gondolod magad,
békülési kísérleteid velem
szánalmas kísérleteid az azonosulásra,
hogy olyan legyél, mint én,
amikor pontosan tudod,
a friss széna szagával mindig több vagyok nálad.

Virágot csomóz a bokádra
egy könnyű tekintet,
ott várlak, ahol sohasem járhatsz,

megbékélve a könnyű éggel és a verebekkel,
lebetonozom neked a látványt,
hogy biztonságban érezd magad.

Etető

A zsebeid teletömve búzával,
útközben mégis leszopogatod
a csipkebogyót a kerítésekről,
ha beakad a szögesdrót a fogadba,
kibogozom a zselét,
az alvadt vért a gyökérből,
milyen messze jutsz,
ha azt mondom,
hogy eddig csak körbe-körbe jártál,
pedig régóta őrizgetem neked
a teherbe esett őszi magokat.

Néhány kislány rózsafát gennyedzik,
a levükben fiókák nyitogatják a csőreiket.

Fent, a hegyen

Minden olyan egyforma.
Tömbfehér falak, bemetszve néhány fával
az alkonyatban.
Kint ülsz, téli kabátban és pokrócban,
a sílécek melletted hevernek,
a többiek még
nem értek vissza,
lehet, hogy nem is jönnek vissza,
az is lehet,
hogy ma idekint megfagysz.
A feketék lassan átveszik
az uralmat a horizonton, téged is beleértve,
a hegy lüktet a mellkasodban.
Ma nem fagysz meg.
Bemész, tüzet raksz,
lefekszel aludni.

Másnap reggel
olvadásra ébredsz,
olvadék lén szánt keresztül
szivárvány színű fény.
Buggyorékol az ereszt,
fémek kopogása a bádagon.
Már tíz óra is elmúlt,
elhagyta magad,
máskor a Nappal kelsz,
meg is viccelt érte,
reggeli zenebonával.

ITTZÉS AMBRUS

Egyérintő

Az osztályban hárman vagyunk olyanok, akiknek több tesója is van. Meg a Joci, de ő nem számít, mert cigány. Igen is számít, mondja anya, erre apa mordul egyet. Akkor anya azt mondja: csak nem annyira.

Pedig a Joci eléggé számít, mert a múltkor például ellopott egy muffint a büféből. Azt mondta rá, hogy otthonról hozta, de ezt se mi nem hittük el neki, se a Klári néni, mert eléggé szép volt az a muffin. Nem pedig retkes. Mert a Jocinak mindene retkes, ezt a Balázs mondta. Először nem értettem, de aztán mondta a Balázs, hogy ez azt jelenti, hogy dzsuvás, amit még mindig nem értettem, de ezt már nem mertem elmondani. A Balázs a barátom.

Azért van ez, mert nem bírnak dolgozni a szülei. A lusta gecik. Na, ezen jót nevettem, mert eléggé vicces szó, hogy gecik, és akkor a Balázs is nevetett. Én sosem szoktam kitalálni ilyen vicces szavakat, de a Balázs eléggé okos, ő szokott.

Aztán a takarító Marcsi néni egyszer azt mondta, hogy *ti kis gecik*, pont hallottam, mikor futottunk az udvarra, és majdnem felborítottuk a kocsikáját. Elégé menő kocsikája van a Marcsi nének, tele mindenféle tisztítószerrel. Szóval nem tudom, mi van ezzel a gecikkel. Hogy tényleg a Balázs találta-e ki, vagy a Marcsi néni, vagy valaki más. Legjobb lenne anyát megkérdezni, de ez valószínűleg undorító dolog, és ha olyat kérdezek, anya sose válaszol. Megkérdeztem Balázst is, hogy a *gecik* az undorító-e, de csak nevetett, és intett, hogy menjünk egyérintőzni.

Elégé sokat egyérintőzünk, mert a focit nem szeretjük. Mert a pályán mindig a Domiéknak vannak, és mi nem vagyunk jóban a Domiékkal. A Balázs, aki a barátom, egyszer megkérdezte tőlük, hogy beállhatunk-e mi ketten is, de mondták, hogy nem, mert akkor páratlanul lennének. Akkor én egyedül, mondta a Balázs. Erre azt mondták neki, hogy na húzzál innen. Szóval akkor is egyérintőztünk.

Meg én azért se szeretek focizni, mert a fociban eléggé sok mindenre kell figyelni. Például a többiekre, és a többieknek passzolni is kell. Aki nem passzol, annak azt mondják a többiek, hogy *neönzőzzé!*, és nagyon dühösek rá. Kivéve, ha a Domi volt az, mert a Domira nem dühösek sosem, akkor se, ha kihagyja. Egyszer a Göndör Laci (szóval nem a Dagi Laci, de ő nem is számít), szóval a Göndör Laci dühös lett rá, és azt mondta neki, hogy *te önző szar*, de aztán a Domi el akarta venni a szendvicset, és sokáig nem is engedte, hogy beálljon focizni.

Egyébként nem tudta elvenni a szendvicset, mert ő mindig már az első óra után megeszi, ez pedig a nagyszünetben volt, de a Domi nagyon erősen megszorította a nyakát, hogy a Göndör Laci előregörnyedjen, és mondott neki valamit, amit az én padomtól nem lehetett hallani.

Azt egyébként elfelejtettem mondani, hogy ez egy kedden volt, és én mindig kedden kapok pénzt anyától, hogy vegyek valamit a büfében. És mikor mentem, hogy elköltsem a pénzt, láttam, hogy a Büfékati néni nem volt ott, viszont pont ott volt a Göndör Laci, és benyúlt a büfépult ablakán, és kivett egy szalámis szendvicset.

A szalámis szendvicset én eléggé szerettem. Otthon sok szalámit eszünk, de általában nem pikket vagy hercet, mert azt a mi puritán életmódunk nem engedi meg. Ezt az apa szokta mondani. Még sosem kérdeztem meg, hogy én mitől vagyok puritán, de ha apa és anya is az, akkor én is biztosan. A Joci is azért cigány, mert a szülei cigányok. De vajon ő is lusta geci-e, ha már a szülei azok? Meg kéne kérdezni valakitől.

Egyébként azért eszünk olyan sok szalámit, mert szalámi-nagyhatalom vagyunk. Ezt egy darabig értettem, mert azt hittem, hogy apa, anya és én vagyunk a szalámi-nagyhatalom, ezért van ennyi szalámi otthon, de aztán egyszer kiderült, hogy Magyarország a szalámi-nagyhatalom, ahol lakunk. De attól még miért eszünk annyi szalámit? Ezt is meg kéne kérdezni. Jó a szalámi.

Apa azt is elmondta, hogy elég sok dologban vagyunk nagyhatalom. Például nagyköltő-nagyhatalom is vagyunk, meg nemzetihős-nagyhatalom is. Régebben nemzetihős akartam lenni, de aztán anya azt mondta, hogy ahhoz általában meg kell halni, azt pedig én nem nagyon akarok. Szóval most már inkább pilóta akarok lenni, mert a pilóta oda megy, ahova akar. Az eléggé jó.

Na, szóval mikor a Göndör Laci megfordult a szalámis szendviccsel, láttam, hogy mit csinált, és akkor azt mondta, hogy *ha elmondod bárkinek*, és közben a hüvelykujjával úgy tett, mintha elválna a saját torkát. De nyilván az én torkomra gondolt. Aztán a Domi nem szorongatta aznap többet a Göndör Lacit, de nem kért repetát a konyhás nénitől, pedig mindig szokott, szóval rájöttem, hogy neki lopta a szendvicset a Göndör Laci. Hát ez eléggé feldühített.

Aznap is egyérintőztünk a Balázssal. Azért is szeretek egyérintőzni, mert ott nem nagyon kell figyelni a dolgokra. A focinál mindig megy a harc, ezért a férfiak sportja, ezt az apa mondta. Férfias küzdelem. Mint az élet. Ha jól emlékszem, férfasküzdelem-nagyhatalom is vagyunk, de ez aztán tényleg nem biztos.

Viszont ha ilyen az élet, annak én nem nagyon örülök, mert focizáskor mindenki izzadt meg bűdös, és belekönyökölnék az ember hasába. Meg ugye kiabálnak, hogy *neönzőzzé!*, de azért önzőnek. Na, az egyérintőben nem lehet önzőzni. Ott csak egyszer beleérsz a labdába, aztán már a másik jön.

Ha csapatválasztás van tesin, mindig hárman maradunk a végére, a Balázs, a Joci, meg én. De a legutolsónak mindig a Jocit választják, egyáltalán, csak azért választják, mert muszáj, mert a Klári néni mondja, hogy muszáj. Mondjuk nem tudom, miért. Szóval a Joci az utolsó, én vagyok az utolsó előtti, előttem meg a Balázs, a barátom, ezért mi ketten sose va-

Anyaság 2

gyunk egy csapatban. Így legalább sose unjuk meg egymást az egyérintőzésnél. Én, fal, Balázs, fal, én, fal, Balázs, fal.

Szóval mikor a Joci ellopta azt a muffint, akkor a Klári néni nagyon dühös volt, de egy kicsit örült is, mert kiderült, hogy a múltkor ki lopta el a szalámis szendvicset. Hát nyilván azt is a Joci. A Klári néni eléggé sokáig szidta a Jocit az osztály előtt. Mikor a múltkori szalámis szendvicshöz ért, véletlenül odanéztem a Göndör Lacira, aki addig meg rám nézett, de akkor átnézett a Domira, aztán meg a Domi rám nézett, és nem lett torokvágás a dologból.

Ja igen, hogy hármunknak van több tesója is. Na mindegy.

A horpadás

Hosszú és fáradságos volt az út, ezért mikor végre szállást találtak, a fiatal lány megkönnyebbülten ült le az első székre, ami elékerült.

– Pihenj meg, Mária – szólt hozzá a párja, aki nem volt sokkal idősebb Máriánál. Ekkor a narrátor mikrofonzengésű hangja töltötte be a teret: És amíg ott voltak, eljött szülésének ideje. József, lassan, ahogy kellett, Mária felé lépett, aki akkor már kezében fogta a csecsemőt. És fiút szült. Odaért Máriához, kezét vállára tette.

– Olyan boldog vagyok, Mária – szakadt fel belőle. – Milyen nagy az Úr szeretete!

– Igen, József, én is érzem – felelte Mária, ahogy kellett. – Hatalmas az Úr, áldott legyen az ő neve, mert engem választott, hogy megszüljem egyetlen fiát!

Ha lehet, még fáradtabbnak érezte magát, mint korábban, és nem is pihenhetett sokáig, mert csörgős botokkal kezükben, szekrények mélyéről előkotort bekecskekkel vállukon és a mező szagával hátuk mögött bevonultak a pásztorok. Ajándékaikat, ahogy kellett, Mária lábához helyezték.

– Édes Jézusom – hadarta a birkaszőr mellényes pásztorfiú –, nincs semmim, amit néked adhatnék, szegény pásztorgyerek vagyok. Csak ezt az egyetlen furulyát adhatom, hogy majd... hogy majd...

A pásztorfiú arca lángolt. Hol az a mondat, gondolta, mi az a mondat.

– Hogy majd ha nagyobb leszel, megtanulhass rajta játszani – súgta Klári néni az első sorból.

– Hogy majd ha nagyobb leszel, megtanulhass rajta játszani – préselte ki magából a fiú, majd amilyen gyorsan csak tudott, felállt és bebújt a többiek mögé.

Mária könnyekig hatódott a sok ajándéktól, amit gyermeke kapott.

– Köszönöm, kedves pásztorok – mondta, miközben a Kisjézust József felé nyújtotta, hogy ő a jól begyakorolt mozdulat szerint átvegye tőle, és a jászolba fektesse. De az izgalom és a lámpaláz miatt mindketten kapkodtak. Mozgásuk nem volt összhangban, Mária már akkor elengedte a gyereket, mikor József még nem fog-

ta biztos kézzel. Az aprócska test a földre zuhant.

Pillanatnyi mély csend, az ökör sem bőgött, a kabócák sem zizegtek.

Aztán bömbölni kezdett a gyerek, üvöltött, sírt, fogatlan szájacskáját hatalmasra tátva sírt, és bömbölt, és megint csak üvöltött, pólyájából félig kicsúszva vergődött a földön. A sokkból előbb József tért magához, félszegen lehajolt és rámarkolt a baba fejére, ami ettől behorpadt, és a műanyag homlokon hatalmas kráter keletkezett. József zavarodottságában nem a jászolba tette a csecsemőt, hanem visza Mária ölébe, te Úristen, csak ez zakarta fejében, mit tettem, te Úr Isten. Mária ringatni kezdte a gyereket, semmi baj, kicsim, semmi baj. A baba, bár élettelen szemeit nem bírta lehunyni, lassan álomba szenderült. Mária gondolatai kétségbeesetten örvénylettek. Hát micsoda anya vagyok én. Hát hogy tehettem én ilyet, mikor engem választott ki az Úr, ilyet, mikor reátekintett alázas állapotomra, mikor észrevett, mikor meglátta, hogy képes vagyok rá, rám osztotta a szerepet, bízott bennem, hogy meg tudok tanulni ennyi szöveget, bízott bennem a Klári néni, és erre tessék, hát micsoda hálátlan kis dög vagyok én, igaza lesz Klári néninek, ha ordibál, igaza lesz, ha szid, igaza lesz a magasságokban.

– Későre jár, ideje mennünk – riasztotta fel gondolatai közül az egyik pásztor. – Isten áldjon benneteket.

– Titeket is Isten áldjon – szólta József a távozó pásztorok felé. – Mária – folytatta –, hajtsuk mi is álomra a fejünket. – És már a zárómondat következett. – Rád fér a pihenés.

A következő pillanatban még nem tört ki a tapsvihar.

Az azt követő pillanatban sem tört ki a tapsvihar, és végtelennek tűnő másodpercek teltek el néma csendben.

Mária fogta fel előbb a dolgot. Az a vonal, ahol a színpadnak véget érnie, a nézőtér sorainak pedig kezdődnie kellett volna, az csak egy egyszerű vonal volt a vályogpadlón. A pásztorok beszélgetése lassan a távolba veszett. Magukra maradtak az ökörrrel, a használhatatlan ajándékokkal, meg a horpadt fejű gyerekekkel. Itt ragadtak.

És akkor már József is tudta, hogy jóvátehetetlenül elhibázták, hogy a Jóisten elfordította róluk tekintetét, mert leejtették az egyszülött fiát, és tudta Mária is, és együtt hallgattak a betlehemi éjszakában, a csillagfényes, a végtelen éjszakában. És együtt hallgattak hosszú éveken át, és együtt hallgatott velük a gyerek. Vagy, amire szintén képes volt, nyöszörgött artikulálatlanul.

FERENTZ ANNA-KATA

Intraút

*Folyt valami világoskék lé,
elmozdultak a csempelapok.
Nejlonhajú homlok, alatta két neon.*

*Kilök magából a hús, szorít a fém.
A dobok mögött beszélnek.
Értem. Anyanyelvem a megvetés.*

*Erre születtem.
Összetörni tej helyett kővel,
kő helyett tejjel,
rajtam hagyni a fogót.*

Los Angeles

*Fogy a zsinór,
elvágom minden kapásnál.
Ezüst az óceán némáinak.
Tátogni születtek, nem beszélni,*

*győzködtem magam.
Minden buborék
hangjegy lehetett volna.
Újabb dőfés a szájpadon,*

*kísérlet a szabadulásra,
tartozni valahová
a hallható frekvenciák között.*

Félhal

*Nem akart megfoganni.
A spermiumok nem mindig tagadják.*

*Kapott egy piranhát.
Guppikat vettünk a
Viteazu téri exotikában,
hogy majd megeszi a piranha.*

*A fiúk egyet kettévágtak, kenőkéssel,
hogy majd a vérszagra ráharap.
A farkok lesüllyedt,
a fej úszott tovább,
A piranha a műhínár mögé búj.*

*Kobaknak hívtuk,
életben akartuk tartani,*

*de amit befalt, ki is jött
a kopoltyúk mögött.*

*Még tátogott is, gúnyolódott,
hogy majd belém ültetik.
Vannak már technológiák.*

*Mikroszkóp alatt vágják le a kis farkincáját,
hogy majd nincs hova, csak a petesejtbe.*

Szép

*Nyújtógépen születtek,
karjaikat szárnyakká
húzta szét,
nem vallottak.*

*Ilyen szép leszek,
bők az imafüzetre,
de még nem
mehetek emberek közé.*

*Pissz legyen, na,
két láb kétfelé kötözve,
a nagyobb szárnyakért
többet kell kibírni.*

Ovio Olaru 1993-ban született Nagyszebenben. Első verseskötete (*Pilotul*, 2014, Charmides) elnyerte a Román Írószövetség debütdíját, illetve jelölve volt a rangos Mihai Eminescu-díjra. Fenti versek a *Proxima B* (2017, Charmides) című kötetéből valók. 2016 óta a kolozsvári *Nepotu' lui Thoreau* irodalmi kör moderátora.

Mellár Dávid (1992): költő, szerkesztő. A pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom tanszékének doktorandusza. Jelenleg Dunaszerdahelyen él.

Kertai Csenger 1995-ben született. Első kötete 2019-ben jelent meg, *Mindig kivirágzik* címmel a Napkút gondozásában.

Ittész Ambrus 1999-ben született Budapesten. A Deák Téri Evangélikus Gimnáziumban érettségizett, jelenleg elméleti nyelvészetet tanul az ELTE-n.

Ferentz Anna-Kata (1995) sepsiszentgyörgyi pszichológushallgató, lovasoktató, lóképző. Jelenleg Piliscsabán él. A FISZ tagja, verseket és meséket ír.

Napocalips

A Smith and Wesson

(részlet)

Sokáig azt hittem, hogy nekem nincs apám. Wilfri mondta, hogy mindenkinek van. De úgy véltem, csak bosszantani akar. Neki sem volt apja. Ő azt állította, hogy elutazott messzire, de persze nem hittem el. Könnyű azt mondani, hogy elutazott, na de megmutatni teljes valójában már nem tudja.

Egyszer elővett egy fényképet, amelyen egy magas, vékony férfi volt látható.

– Ő az – mondta.

– Ki? – kérdeztem.

– Hát ő! – suttozta áhítattal.

– A nagybátyád? – érdeklődtem.

Wilfri szomorú lett, és eltette a fényképet. Többet nem beszélt az apjáról. Így eldöntött volt, hogy nekünk nincs ilyen. Mert igenis előfordulhat az, hogy valakinek egész egyszerűen nincs apja.

Wilfri az anyjával, a nagymamájával és egy idős nagynénjével élt együtt. Jobban mondva a nagypapája is velük élt, illetve mégsem. Ez egy nagyon bonyolult történet volt Wilfri nagypapájával.

A nők néha teljesen kiborították Wilfrit az örökös aggodalmaikkal. Ez még azelőtt volt, hogy elkezdődtek volna az ásatások a városban. Egyszer például elvittek minket kirándulni az iskolával. Wilfri családja teljes izgalomba jött. Három napon keresztül készültek. A nagymamája pogácsát sütött, kimosták az összes nadrágját, és összeveszték a nagynénjével, hogy melyik lenne a legpraktikusabb az erdőben. Ezen nem tudtak megegyezni. Végül az anyja oldotta meg a helyzetet: egy harmadikat adott Wilfri-re. De további bonyodalmak is adódtak. Amikor végre sikerült összepakolni a hátizsákját, és felsegítették, Wilfri egész egyszerűen a hátára esett, mert olyan nehéz volt, hogy nem bírta megtartani. Ekkor estek kétségbe a nők: most mi legyen? Kétség nem fért hozzá, egy kicsit túlméretezték a hátizsákot. Hosszas tanakodás után úgy döntöttek, talán a gyapjú pokrócot és a kínai porcelán teáscsészét nélkülözni tudja majd az egynapos kiránduláson. De a hátizsák így is túl nehéz maradt.

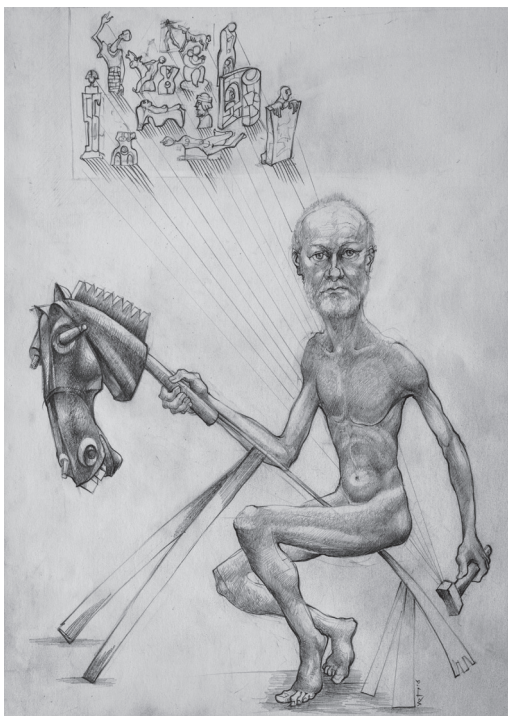
Végül Wilfri mamája mindent kirámolt, csak almát, három szendvicset és egy váltás meleg zoknit hagyott benne. A nagymamája és a nagynénje könnyes szemmel, sértődötten vonultak vissza a konyhába.

Nekem persze senki sem pakolt. A mama bemutatóra készült, és adott egy kis pénzt, hogy majd vegyek magamnak valamit. Az erdőben nincs büfé, mondtam. Úgy nézett rám, mint egy holdkórosra.

– Büfé? – kérdezte.

Ő akkor már nem az anyám volt, hanem Ophélia, és éppen meghalni készült, azt hiszem.

Így nem vittem magammal semmit. Azt sem tudtam, hogy mit lenne jó visel-

Önarckép

ni egy ilyen kiránduláson, azt gondoltam, a legalkalmasabb az lesz, ha felveszem a sárga lakkcipőmet, fehér harisnyával és a kék szoknyámmal.

A kirándulás nagyon jól sikerült. Megettük Wilfri szendvicseit, versenyeztünk, hogy ki tudja átugrani a patakot, ki találja meg a legszebb követ a mederben. Az ünneplő szoknyám meglehetősen viseltesen nézett ki a nap végére.

A mama rögtön kiesett Ophélia szerepéből, amint meglátott.

A politikai rendőrség épülete az Április utcában egy patinás villában volt. A gróf, a villa egykori gazdája, világlátott emberként nyolcvan évvel korábban látott neki az építkezésnek. Mivel módfelett alapos és körültekintő volt, a legjobb bécsi építészirodát bízta meg a tervek elkészítésével. A pletykák szerint a gróf négyszer küldte vissza a terveket. Ő maga rajzolta be a javasolt változtatásokat. Végül az ötödik tervrajz alapján kezdték el az építkezést a gróf szigorú felügyelete mellett.

Az építés vezetőjét Elzász-Lotaringiából hozatta. A munkások kiválasztását is maga végezte. Mindenkit egyenként alaposan kikérdezett, feljegyezte a referenciáit, utána végigjárta az összes építkezést, illetve a már kész épületet, ahol a munkások korábban dolgoztak. Miután ezzel végzett, a családokat is meglátogatta, mert úgy vélte: a munka minősége nagyban függ az illető személy erkölcsös életvitelétől. Nem is vette fel azokat, akikről kiderült, hogy szeretnek felönteni a garatra, vadházasságban élnek vagy nem járnak vasárnaponként templomba.

A gróf már nem volt fiatalember, amikor a villa felépült. Azonban ifjú felesége várandós volt, és alig lett kész a csodaszép villa, megszületett a fia. Az emberek csodájára jártak az épületnek, amelyhez hasonlót csak a francia Riviérán lehetett látni. A gróf még egy kertészt is hozatott

Nizzából, aki gyönyörű hangulatot varázszolt a ház köré, és amely az első őszi déryomán örökre elpusztult.

A gróf előrelátó emberként a villa melletti telket is megvette, hogy fia és majdani családja számára a legmegfelelőbb lakóhelyet felépítse. Azonban hosszas töprengés után arra a következtetésre jutott, hogy idős korában az lenne a legjobb, ha nappalijában a kedvenc hintaszékében ringatózva láthatná, ahogyan unokái a szomszéd házban futkároznak. Ezért a másik villát közvetlenül a meglévő mellé építette fel, hogy a jövőbeni család minden egyes rezdülését nyomon tudja követni a sajátjából. Az emberek nevettek, és csodájára jártak a furcsa elképzelésnek. Így a két villa gyakorlatilag egy telekre került, a másik meg megmaradt kertnek.

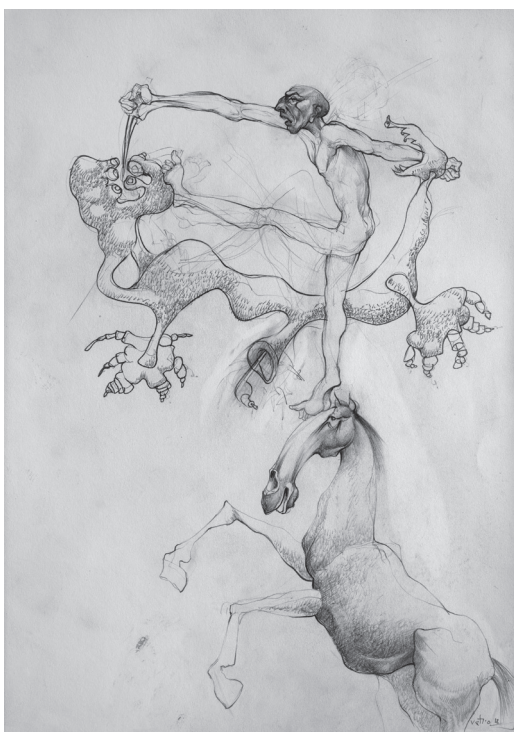
Az Április utca meredeken szaladt fel egy dombra, ahol hatalmas kertektől övezve árnyas fák alatt húzódtak meg a város legelőkelőbb családjainak házai. Olyan telek, amelyen két házat közvetlenül egymás mellé építettek, máshol nem volt. Az egész város a grófon nevetett, majd a fián, aki nászéjszakáját úgy töltötte, hogy az apja minden egyes mozdulát szorongva figyelte a szomszéd házból. A gróf hamarosan meghalt, a fia pedig, aki nagy kártyás volt, és állandó pénzhányban szenvedett, eladta a szomszédos telket. Ezt vette meg Wilfri nagypapja, és építette fel azt a házat, ahova mi minden nap iskola után mentünk.

A politikai rendőrség tehát ebben a furcsa, a francia Riviérát idéző villában volt.

Amikor még Vadkan őrnagy volt a rendőrség irányítója, csak az egyik épületet használták: az öreg grófét. A másik villa üresen állt, mert nem tudták eldönteni, hogy mire lenne a leginkább alkalmas. Amikor az ezredes lett a főnök, minden megváltozott. Új korszakot jelentett a politikai rendőrség történetében. Először is, beköltöztette a bolondokházát az üresen álló villába.

Az új világrendben a legtöbb fejtörést a bolondokháza és a bolondok okozták. A hivatalos állásfoglalás szerint az új ember-típus nem lehet bolond, az elmeegógyintézet tehát elavult intézmény. A betegeket bezárták a foglyok közé. Ebből aztán sok kalamajka származott. A rabok hamar rájöttek, hogy ha ők is bolondnak tettetik magukat, más bánásmódban részesülhetnek. Ekkor zárták az igazi „bolondokat” a börtön egy másik elkülönített részére. Azonban sok igazi rab hamarosan megőrült, ezzel újabb lavinát indítva el.

A börtönorvos állította fel a diagnózist néhány elítéltről, akik – szerinte – józan eszüket veszítették. Ezt az orvost azonnal és természetszerűleg internálták a hegyen túli munkatáborba. Utána a medikusi feladatokat Beton hadnagy látta el, aki majdnem elvégzett egy teljes fél-évet az orvosi karon. Beton hadnagy lelkiismeretesen végezte a munkáját. Nála nemhogy *rippus roppus nervosus*, de még egy fránya megfázás sem volt. Ez a módszer sem bizonyult maradéktalanul jó megoldásnak, mivel Beton hadnagy túlbuzgóságában odáig ment, hogy leve-

Szent György 1

let írt a Rendkívüli Ügyek Minisztériumába, miszerint felesleges bárkivel is kivételezni pusztán azért, mert az átlaghoz képest egy kicsivel gyengébb az idegrendszere.

A Rendkívüli Ügyek Minisztériuma főlöttebb figyelemre méltónak találta Beton hadnagy jelentését, és kiadták a parancsot a börtön igazgatójának, hogy azonnali hatállyal intézkedjen. A börtönigazgató, aki már megbánta, hogy a régi orvost eltávolította, nem igazán értette, miképpen kellene intézkednie, ezért Beton hadnagyot sürgősen előléptette, és az érdemeire való tekintettel javasolta, hogy további pályáját a politikai rendőrség keretein belül folytassa.

A bolondokat kiköltöztették a börtönből, de hogy ne keltsék a lakosságban azt a hamis illúziót, miszerint az új világrendben létezhetnek deviánsak, a város környéki barlangokba helyezték el a beteget a katonaság felügyelete mellett. Ez sem bizonyult maradéktalanul jó megoldásnak, mert a helyiek körében ezek kedvelt kirándulóhelynek számítottak. Ennek következtében az arra kószáló gyanútlan kirándulókat sorra tartóztatták le a politikai rendőrség államtitok megsértése miatt, és ez olyan méreteket öltött, hogy a város hetekre működésképtelenné vált, mivel szinte mindenki börtönbe került, a foglyokat már nem volt hova elhelyezni, emiatt nem egy vállalatísi tisztnak a saját lakásába kellett hazavinnie azokat, akiknek már nem jutott hely.

A helyzet drámai volt. Vadkan őrnagy teljesen tanácstalanul ráncolta a homlokát, amikor igazi megmentőként megérkezett a Rendkívüli Ügyek Minisztériumának a parancsa, miszerint őt nevezték ki a város főépítészének, tekintve, hogy az előző főépítészről kiderült, hogy gyanús, és így tovább nem lehetett főépítész. Vadkan őrnagy boldogan vette át az új megbízatását, és még boldogabban adta át a hivatalát utódjának.

Biber hiába aludt nyolc órát, mégis kimerülten ébredt fel. Csak négyre kellett bemennie a színházba. Rengeteg idő van még addig, gondolta. A rengeteg idő mindig sok veszélyt hordoz magában. Sőt, a legsúlyosabb bűnök forrása.

A rengeteg idő és a fasírt.

Az anyja fasírtot süített a konyhában. Érezte a szagokból. Elkésérítő volt. A fasírt egyszerűségében van valami végzetes reménytelenség. Mert sötét van, mint egy fasírtban, mondta egyszer valaki valahol, de lehet, hogy nem mondta, de ez attól még igaz. Biber elképzelte, ahogy a darált húsdarabok a tojáshoz köszenhetően egymáshoz ragadnak. Bár semmi kedvük együtt lenni, de mégis muszáj. Nincs mese. Örökre össze lesznek zárva. Aztán össze-vissza gyúrák őket, majd nyomkodják, végül sercegő olajba dobálják. Pedig ők utálják az olajat, főleg az olyat, ami serceg. És akkor ott benn az egykori szabad húsook végképp rabok lesznek a sötétben. Van-e ennél szomorúbb? Meg annál, ahogy anyja minden reggel fasírtot süített.

– Mert az Albika kedvence – mondta az anyja a szomszédasszonyoknak a folyosón.

Biber valami keserűséget érzett a szájában. Nem tudta, mi az. Aztán rájött, hogy egy legyet nyelt le véletlenül. Az anyja sosem szellőztet. Ez a mániája. Mert egyszer, még a háború alatt Biber nagyanyja szeretett volna szellőztetni, de ahogy kinyitotta az ablakot, lelőtte egy arra sétáló katonát. Azóta nem szellőztetnek az ő családjukban.

Ezért fordulhat elő, hogy Biber legyet nyelt januárban.

Szóval a fasírt. Az anyja fejébe vette, hogy az a kedvence. Azóta csak fasírtot esznek. Ha elmegy otthonról, akkor is azzal pakolja fel. Mindenhol fasírt van. A nadrágzsebében, a táskájában, a szövegkönyvben két oldal között összelapítva. Néha persze jól jön, amikor órákat kell várakozni a buszra. Csak benyúl a zsebébe, és aztán lassan elmajszolgatja a húsgombócot. De azon a reggelen nem volt kedve a fasírthoz.

Inkább öngyilkos leszek – gondolta. De hogyan? Az jutott eszébe, hogy a szekrénybe akasztja fel magát. A tartórúdra. Az apja nyakkendőjével. Lassan kelt fel. Óvatosan nyitotta ki az ajtót. Nem akarta, hogy az anyja meghallja. Régi bútor volt, és iszonyú sikolyokkal nyikorgott rajta a vaspánt. Kivette a ruhákat. Kiválasztott egy piros, szürke csíkos nyakkendőt. A végét átdobta a rúdon. Aztán megkötötte. Majd hurkot tett rá. Pont akkorát, hogy a feje beleférjen. Óvatosan becsúsztatta a fejét, majd elengedte magát.

Akkor szólalt meg a telefon. A rúd megeltört, Biber a szekrény aljába esett, a rúd a fejére. Az anyja válaszolt. Majd hallotta, ahogy csoszogó lépteivel közeledik a szobájához. A nyakkendővel a nyakán ment a telefonhoz. Az ezredes volt az.

– Mit csinál? – kérdezte az ezredes.

– Rendet teszek a szekrényben – motyogta.

– Úgy volt, hogy ma bejön hozzám – mondta az ezredes.

– Izé... – mondta Biber.

Az ezredes letette. Nem idegesen, nem haragosan. Egyszerűen letette. Biber pillanatok alatt elkészült.

– Mennem kell – mondta az anyjának, aki kétségbeesetten futott utána, hogy a zsebébe tegyen még pár fasírtot. Biber már a liftben állt, de az anyja oda is utána ment.

Vadkan őrnagynak főépítészként az volt a feladata, hogy bontson. Mindent le kellett bontani, azért, hogy újat építsenek helyette. Először is a várost körbeépítették új lakónegyedekkel. Az egyszerűen ment. Főleg ott, ahol nem lakott senki. De az sem jelentett gondot, ahol igen. A lakatlan területekre hamar felhúzták az új, modern épületeket. Egyetlen dologra nem gondoltak: a régiiek nem véletlenül nem építkeztek oda. A hegyen mindig orkánszerű szél süvített, még olyankor is, amikor a város szívében a rekkenő hőség melege reménytelenül állt, helyben. A nap csak ritkán sütött, az eső szinte mindig esett, és a sár mindent ellepett.

Az egykori szántóföldek helyén minden más volt. Itt viszont az emberekkel akadt baja a főépítészeti hivatalnak. Sehogyan sem akarták megérteni, hogy nekik is sokkal jobb lesz, ha lebontják a házaikat. De mielőtt a bontás elérte volna a belvárost és az Óvárost, leállt a munka, mert Vadkan őrnagynak látomásai lettek. Ez meglehetősen szokatlan a politikai rendőrség körében karriert befutott embereknek, azonban így volt. Az egész azzal kezdődött, hogy egyre több bejelentés érkezett, miszerint valaki éjszaka megtámadja az embereket az utcán, megszagatja a kabátjukat és ellopja a karórát, de igazából a zsebórákra utazik. A rendőrség első reakciója az volt, hogy senki se mászkáljon éjszaka az utcákon, főleg ne olyan kispolgári szimbólumokkal, mint a zsebóra. Azonban egy este nem is olyan későn az operából hazasétáló politikai rendőrség nyugalmazott századosát és feleségét támadták meg.

Az idős házaspár beszámolója szerint egy furcsa ruházatú, kissé ittas férfi a semmiből eléjük toppant. Megparancsolta nekik, hogy azonnal álljanak meg. Ők persze nem engedelmességek. Erre hatalmas prémes bundája mélyéről előrántott egy mordályt és rájuk szegezte. A százados, aki régi harcos volt, erre egy jobb horoggal szerette volna semlegesíteni a szemtelen delikvenst, viszont érthetetlen módon az ütés célját tévesztett és a százados orra bukott a lendületből. A kissé spicces idegen szemérmetlen módon szorongatni kezdte a századosné. A századosné tiltakozott. Az idegen valamiféle előjogokra hivatkozott. Ekkor szólalt meg a közeli minorita templom órája. A furcsa idegen érdeklődve figyelte. A százados meg akarta ragadni a támadó bundáját, de ehelyett az idegen ragadta meg csuklóját, és mesés gyorsasággal letépte a karóját. Aztán eltűnt. Az idős házaspár mintha nyertést hallott volna, de ebben nem voltak biztosak. Csak otthon derült ki, hogy a századosné karórája is eltűnt a dulakodásban.

Vadkan őrnagy főépítész látomásai ekkor kezdődtek.

Idő-bolyhok

Nyitva felejtetted
az ablakot –
idő-bolyhokat kavar
a huzat,
fújom, hessegetem,
de mind felém hullnak,
rajokban szállnak,
bebugyolálnak,
rámkérgesedő
vattacukor-ruha.

Burokpáncél alatt
korán kelek,
báb-leány lettem,
kertészkedek –
fényes szárnyakat
ültetek sorba
lapockám tájára,
egy egész ágyással;
ha megfogannak,
s tollba borulnak,
átrágom magam a falon,
lepereg rólam a burok,
csendben repülni tanulok.

S hogy mindez
a nyitott ablak miatt történt,
ne vádold magad,
inkább örülj –
esténként,
míg olvasol, teázol,
ott keringek
lámpád körül.

Ráma-kolostorból

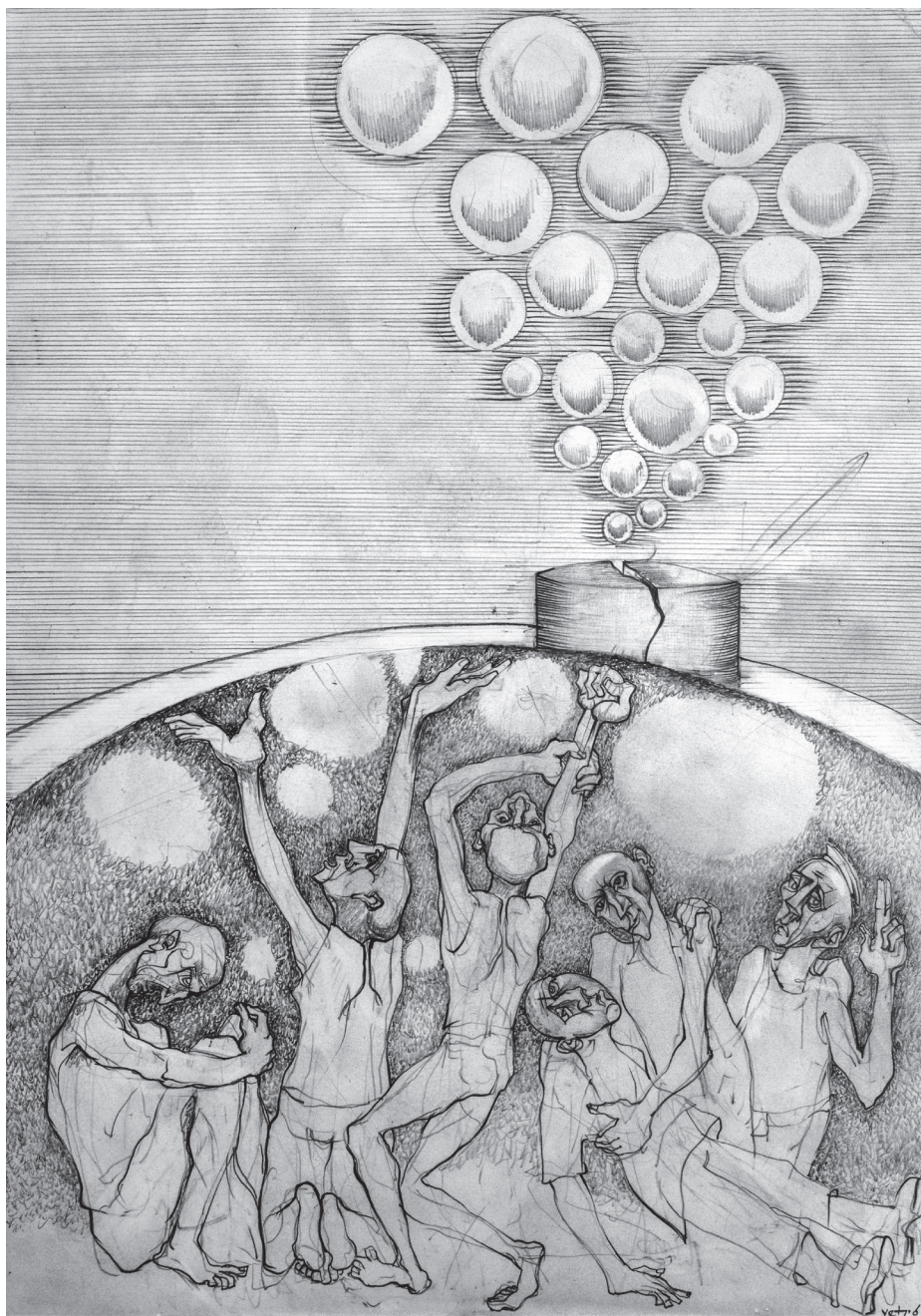
figyel anyám,
kémseli a léthatárt,
követi minden
mozdulatom,
dajkálja újszülött
gondolataim,
arca kővirág-szirom.

Anyám verslábra kelne,
rímeket aggatna magára;
leginkább
kötött formát viselne,
de az sem kizárt,
hogy kedvelné
a szabad verset,
feszítené a keretet,
ha nem fogná
görcsös karom:
a nemléti fogadalom;

Anyám képbe írta magát,
ökle a semmit dagasztja,
hiába hívom,
nem száll le a falról,
egy pók örökre fogadta.

Fal

Ez a fal az enyém,
születésnapomra kaptam,
azt mondtad,
egy földbe ásott

I. M. Egyed Péter (A Kurszk tengeralattjáró tragédiája – 23 buborék)

téglából nőtt ki,
kissé romos, piszkosfehér,
de nekem így is tetszik,
vakablaka keletre néz,
naphosszat találgatom,
amit eltakar,
az ágyam mellett tartom,
hogy elválasszon
a hátsó gondolatoktól,
csak az bosszant,
hogy folyton
telefírkálok graffitivel,
ki nem állhatom,
kaparom, síkálom,
újrameszelem;
most épp ez áll rajta:
SOHA SOHA SOHA
tudom, hogy titokban
mögöttem leselkedsz,
arcom kémleled,
várod a hatást,
s hogy ösztönözz,
felém gurítod a meszelőt,
de meguntam,
nem játszom tovább,
nem meszelem le
soha, soha, soha.

Masszázs

A lélekmasször,
este szokott jönni,
ujja hajnalig matat
mellkasomban,
fölém teríti
reflexzónáim
hatalmas térképét:
az éjszakai égboltot;
a csillagok, mint mondja,
érzékeny pontjaim –
sorra nyomogatja,
míg fájdalomtól
kiegnek s lehullanak;
Ezután megnyugszom,
átfordulok a
másik oldalamba;
a masször is lazít,
körbenyújtózkodik,
virradatot lehel
sötét ablakomra.

Házavató

Varrógép morzézlik,
poharam aljára ülepszik az este,

a hold hajlott, szőke hajsza,
lecsüng az ágról,
amíg várlak, ruhát varrok
látomásból;
villanyt gyűjtök,
fénye arcomra fröccsen,
a falon átüt az emlékek
ujjlenyomata,
az idő-kerék megdöccen;
rossz hírű környékre költöztem,
lakásom kietlen fekete lyuk;
gyanútlanul jössz a házavatóra,
nem is sejted,
hogy nincs visszaút;
nyílik a kapu,
árnyékok fennakad a bozóton,
felmorajlik a kút,
futószőnyegként göngyölödik
mögöttem a tér,
amint átlépsz
az esemény-horizonton;
ajtót nyitok,
nyújtánád,
de tenyeredbe gyökerezik
a virágcsokor;
mosolyod kifakul szádon:
arcom hálgyóként tapad
retinád.

Az Állatvilág Visszavág és a Nagy Erdei Menetelés

Első pillantásra a nemrég irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett Olga Tokarczuk *Hajtsd ekédet a holtak csontjain át* című művének főszála egy sziléziai gyilkosságsorozat és ennek kisvárosi környezete, amely a növény- és állatvilághoz és a csillagjósáshoz erőteljesen kötődő, excentrikus természetű Duszejko asszony karakterének nézőpontjából és elbeszélésében elevenedik meg. Csakhogy e Könyv (miért is ne íránk egy-egy fogalmat Olga Tokarczuk, és egyébként a szerzőre minden valószínűség szerint erősen befolyást gyakorló, szintén lengyel Witold Gombrowicz nyomdokain nagybetűvel?) ennél sokkal többet mond, vagy árul el a maga számtalan lehetséges olvasatával.

Farkas embernek farkasa?

„Szerintem nem egyetlen gyilkos állatról van szó, hanem az állatokról. Talán a klímaváltozás miatt agresszívvá váltak, még az őzek és a nyulak is. És most elégtételt vesznek mindenért” (170.) – mondja egy idősebb személy a narrátornak, illetve főszereplőnek e szóban forgó gyilkosságsorozattal szembesülve. Egészen a végkifejletig nem egyértelmű, hogy egy olyan disztópiáról van-e szó, amelyben egy napon a Természet „szemet szemért, fogat fogért” bosszút áll az Emberen.

A közép-európai térségi irodalomban távolról sem ismeretlen azon toposz, hogy egy nap az Állatvilág Visszavág. Ebben a tekintetben egy örökzöld klasszikus Karel Čapek *Harc a szalamandrakkal* című könyve, melyben a hüllők könyörtelenül megbosszulják az állami szintű, intézményesült leigázást és megcsúfolást (*ember farkasnak farkasa* – mondhatnánk előbbi téma egy variációjaként).

Farkas embernek farkasa, parafrázálhatnám Plautus *Asinaria* vígjátékának elhíresült sorát. Ám a Fordulat egyértelműsíti, hogy közvetlen indítékról, sőt, emberi részvételtől (is) szó van e gyilkosságsorozat hátterében, tehát nemcsak az állatok által vett „elégtételtől”.

Fekete helyett zöld krimi?

Továbbmenve mind a könyvben, mind e recenzióban, adja magát az is, hogy egy ökokrimivel (noir, vagyis fekete helyett ezúttal zöld!) van dolgunk, amelyben bonyolult lélektani-antropológiai mozzanatok nagyon is konkrét, rendszerellenes bűncselekményekben öltenek testet. Hiszen nagyon erős és időnként indulatokban is kifejeződő személyes meggyőződést, kül-

detéstudatot jelenít meg több helyen is a könyvben Janina Duszejko. Az állatok emberibbek „mindenben, mint az Emberek. Érzékenyebbek, okosabbak, vidámabbak. Az Emberek azt hiszik, az állatokkal mindent meg lehet csinálni, olyanok, mint a tárgyak” – fedi fel nézeteit Duszejko asszony egy későbbi áldozat, bizonyos „Elnök” feleségének egy banketten (193.).

E perspektívát támasztja alá az állatvilág melletti számos védőbeszéd (104–106.) és egy transzgresszív igazságérzet: „Sosem értettem, mi a különbség az »orvadászat« és a »vadászat« között. Mindkettő gyilkolás. Az előbbi titokban és törvénytelenül; az utóbbi nyíltan és a törvényesség pecsétjével. És egyszerűen megfulladt a csonttól. Utolérte a megérdemelt Büntetés.” (240–241.)

Nem szorul különösebben magyarázatra vallomása egy másik helyen sem: „Már tudtam, mit csináljak. Azok az Őzek mondták meg, akiket a ház előtt láttunk. A többi közül engem választottak [...] hogy folytassam a nevükben, amit elkezdtek. Megjelentek előttem, mint Hubertus Szarvasa, hogy mindenki előtt titokban az igazság keze legyenek”. (241.)

E vonatkozó vallomásból kiszűrődhet, hogy *ember farkasnak embere, embernek farkasa*, ha megengedtetik még egy (utolsó) bőr lenyúzása – vagy nyúzása, csak, hogy az egyszerre Áldozat és Elkövető Wnętrzak által kivégzett rókák sorsáról is szó essék a fenti konfliktusok megelevenítésére – a plautusi eredetű sorról.

Menny és pokol házassága – sziléziai magaslatok, filozófiai mélységek

A fenti disztópikus keret tehát, részben legalább is, szertefoszlik a peripétiával. Az ökokrimi pedig túl felszínes olvasata egy, a Valóság rétegeit merész, sőt, provokatív és egyértelműen több dimenzióban ábrázoló alkotásnak.

Annál is inkább, hogy Tokarczuk könyve sokkal komplexebb, mint az a thriller vs. disztópia fogalmi kettőség síkján tűnne vagy elhelyezhető lenne. Hermeneutikai-bölcséleti mélységeinek megértéséhez némi támpontot ad a hivatkozott irodalmi környezet, kimondottan pedig az angol preromantika, Szerb Antal szavaival élve, „örült festő-költője”, William Blake munkássága. Az önmagában nézve szerfelett bizarrnak ható cím kifejezetten a *Menny és Pokol házassága* című műalkotására allúzió, egyben előrebocsátva a narrátor (és talán a szerző) felvállalt antiklerikalizmusát, és a gyilkosságsorozat

Kőrösi Csoma Sándor

„utolsó stációját” is a maga indítékaival. Blake igen szerteágazó életműve természetesen tartalmilag nem sűrítendő össze pár szóban, mégis, ha önkényes, a teljesség igénye nélküli kísérletet tennénk arra, hogy eszmei híddal kössük össze a XVIII–XIX. században alkotó angol szerző profetikus munkásságát és az éppen tőle kölcsönzött címet viselő könyvet, akkor azt a Lázadás vagy a Látomás fogalmával tehetnénk meg. A lázadás kulcsszerepe magától értetődő a könyv cselekménye és a(z anti-?)hős jellemfejlődése tükrében. A látomás tárgya pedig valami egészen sajátos, nemcsak az emberi társadalmon és konvencióin, hanem minden e világban is túli, beleértve az erdőt is.

Távolról sem lehet neheztelni a máskülönben kiváló Körner Gáborra (pl. Mrožek, Miłosz, Gombrowicz és egyéb fordítások fűződnek a nevéhez), amiért, talán a magyar szemekhez-fülekhez igazítva Erdélynek fordítja a lengyel eredetiben szereplő Transylvania kifejezést. Viszont így éppenséggel azon metafizikai szintér marad homályban, ami az eredeti verzióban a szó szerint Erdőn túlit jelölő latin szóhoz igazított lengyel alak visszaad.

„Egy másik emberfaj, félig Ember, félig Állat. És tudtam, sokan vagyunk a kertben és az erdőben” (159.). Itt nem más manifesztálódik, mint egy totális azonosulás a természettel, és az emberi mivolt ontológiai „átállítása”, sőt, egy az emberi társadalom oldaláról való átállás is, valami megfoghatatlan oldalára.

Itt helye lehet az Okkultnak, a Fantasztikusnak (vö. Szerb Antal *A Pendragon legendája*, illetve Gombrowicz *Megszállottakja* újból a térségi irodalomból), sőt, akár a Jó és Rossz kozmikus konfliktusát tételező manicheizmusnak is. Csakhogy egy, a gyilkosságokhoz kapcsolódó, elkövetői vallomás a maga kibontakozó motívációival – részben legalább is – visszaránthatja a cselekményt a Profán „földjére”.

>>>>> folytatás a 18. oldalon

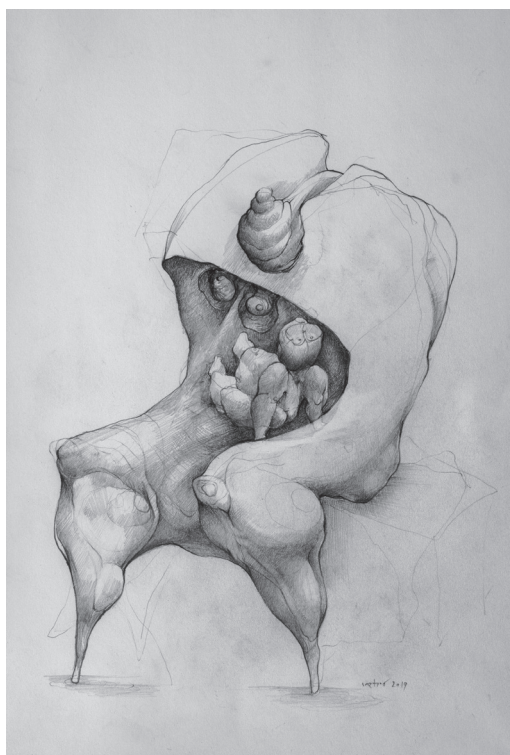
Homo sentimentalis, avagy a Nagy Erdei Menetelés esztétikája

„Meg kell mondani az embereknek, hogy mit gondoljanak” (147.) – vallja a főszereplő, ami előrevetíti, hogy a narrátori attitűd távolról rokonítható a közép-európai térségben könyvtárnyi irodalmat keletkeztető *homo sentimentalis* jelenséggel. Egyes kunderai karakterekre (A lét elviselhetetlen könnyűsége, Az élet máshol van, Halhatatlanság stb.) jellemző ez a fajta „Nagy Menetelés”, illetve *changer la vie* ethosz, vagyis a megváltoztatni-a-világot életérzés, viselkedésforma vagy gondolkodási sablon. Csakúgy, mint, hogy egy példát hozzunk a hazai szépirodalomból is, Babits Mihály *Halálfiái* című regényében az ifjú Sátorfy Imre vagy a Hintáss-nővérek testesítik meg azt. Ennek a mibenlété szívszűzösen szubjektivistikus küldetésstudattal és öntörvényűséggel jár, amely nem riad vissza a radikális¹ nézetektől és tettektől.

E megjelenített ökoradikalizmus vajon a szerző álláspontja-e? A lélektani mozgatórugók aprólékos ábrázolásának sorközeit olvasva óhatatlanul is felmerül a kérdés, hogy mennyire azonosul Duszejko asszonnyal a szerző, amint erre közelebbi és politikai tevékenysége is következtetni engedhet? Vagy éppenséggel pont fordítva: némi távolságtartással kiterjeszti a közép-európai irodalom társadalomkritikai hagyományait e karakterre, például Kundera nyomdokain?

A szépirodalom intézményesülő ökoradikalizmusa?

Előbbi esetben a Nobel-életműdíj a világpolitika és világirodalom keresztmetszetéhez vinne, amit konkrétan az uniós ökointervenciók (150.) kérdései éleznék ki Lengyelország közelmúltjából. Annál is inkább, hogy egyes szakaszok hangvétele egybecseng az elmúlt évekbeli politikai ellentétekkel Varsó és Brüsszel között. Ennyiben izgalmakat tartogat maga a társadalomkritika kritikája (más szóval a környezet „Hóhérai” önjelölt „hóhéranak akasztása” is), különösen, ha azt vélelmezzük, hogy elbeszélése közel áll egy olyan nemzetközi narratívához is, amely hadrendjébe állítja a klímaváltozási agendát. (Információ: Tokarczuk esetében felmerül világnézeti [antiklerikális, vegetariánus] és politikai elfogultsága is.) Tokarczuk sajátosan oldja fel ennek feszültségét. Ugyanis (szemben pl. a flaubert-i *naturalizmus* írói szenvtelenség [fr. *impassibilité*] elvével) posztmodern elbeszéléstechnikával élve egy meg nem nevezett Író nő külön karakterét lépteti be a történetbe, újból az értelmezési lehetőségek amúgy is már-már szétszalazhatatlan szövevényét fonva tovább. Ahogy az össze-

Anyaság 10

tettséget előrebozsájtottam e recenzió elején, úgy vélem, hogy ismételtén több Rétegről, Dimenzióról van szó.

Társadalmilag konstruált valóságok vs. lélektani összetettség és Egyéb jelentések

„A zseniálmélet legszívszűzösebb megnyilvánulása” – írja az idén 75 éve elhunyt Szerb Antal a maga korában „meg nem értett” William Blake-ról. Ennek részeként, folytatja Szerb Antal, az angol szerző „az ihletet olyan komolyan vette, hogy egész világképet épített fel rá [...] A romantika végső határlehetősége a tudathasadás”.

E ponton kínálkozik egy-egy egymással átfedésbe kerülő és kombinálható társadalomkritikai, valamint lélektani (pszicho-?) patológiai olvasat is. Előbbivel összefüggésben megint csak adja magát a jóformán teljes szépiírói életművével a kaotikus létezésben formát és jelentést kereső (pl. *Kozmosz*, *Ferdýdurke* című munkák) emberi létezését boncolgató, egyúttal az elme törekeny jellegét érzékeltetni igyekvő Gombrowicz-művekkel vont párhuzam.

Az Író nő (!) azon főszereplőhöz intézett mondataiban, hogy „abban a világban élünk, amit kitalálunk magunknak. Meghatározzuk, mi jó, mi nem, jelentéstérképeket rajzolunk... Aztán egész életünkben azzal küzdünk, amit kifundáltunk magunknak” (213.), mintha az íróelőld *Ferdýdurke* című regényének alábbi sorát visszhangozná: „Elménk a jelenségek zavarosan kavargó óceánjából kihalász egy részt [...] és azután már nem bírunk kikászálódni belőle” (89.).

Meddig terjed a személyiségautonómia, és mettől beszélünk patológiáról? Egyáltalán: mennyire választható külön a fikción

belüli valóság és a fikción, vagyis elképzelt valóságon belüli képzelet? Eleve eldönthető-e határozottan, hogy mikor álmodik a főszereplő (érdekes párhuzammal szolgálhat e tekintetben a térségi irodalomból a szintén lengyel Stanisław Lem *Solarisa*,² vagy a cseh Karel Čapek *Krakatit* című munkái, ahol az efféle szakaszok időnként egymásra csúsznak). Van-e e könyvben konkrét, mélylélektani mondanivalójuk?

Amellett, hogy rejtélyes és közelebbről meg nem határozott rohamok (epilepszia?) is gyötrik, a narrátor explicit utal irracionális félelmekre is: „Könnyű kárt tenni bennünk és bántani minket, darabokra törni mesterien összetakolt, fura létezésünket. Mindent abnormálisnak, ijesztőnek, vészjóslónak olvasok. Kizárólag Katasztrófákat látok” (63.).

Paranoiáról lenne szó ez esetben? Ha igen, miért érdekli vajon az a szerzőt? Részben talán azért is, mert Szerb Antal szavával a lélek búvárai számára a lélek elváltozása „tanulságosabb, mint az egészséges állapot”, és Olga Tokarczuk maga is pszichológus (végzettségű). Főhőse, Duszejko asszony a könyv vége felé a következőt állapítja meg: „A psziché a mi védelmi rendszerünk – gondoskodik róla, hogy soha ne fogjuk fel, mi vesz körül bennünket. Mindekelőtt az információszűrés a feladata [...] Mert képtelen lenne elviselni ezt a tudást.”

Ez az idézet annak érzékeltetésére szolgál, hogy mily kevésbé érteni az emberi létezés, egyáltalán, a világ és a „lelkes univerzum” természetét. A szintén lengyel Stanisław Witkiewicz (2005: 31) azt írja az irodalomról, hogy az „az élet egészét magában foglalja”. Talán ebben azért is igaza lehet, mert az irodalom ismert és ismeretlen (és kiismerhetetlen?) jelenségeket és szférákat egyaránt tapogat. Téve mindezt akár anélkül is, hogy azokra egzakt válaszokat adna, hiszen nem is feltétlenül adhat.

Az itt felvetett kérdések, a gyilkosságok esetleges mélylélektani motívumait is elvontan megvilágító, egyúttal azok alibiéül is szolgáló könyvbéli álmok és egyéb tartalmak dekódolása az olvasóra vár. Aki, hogy Gombrowicz szellemében zárjam e recenziót, úgyis saját fogalmakat alkot és maga ad jelentést mindennek.

Olga Tokarczuk: *Hajtsad ekédet a holtak csontjain át*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019.

Jegyzetek

¹ A radikális itt olyan attitűdre értem, amely a fennálló társadalmi rend vagy annak valamelyik szegmense gyökeres, következetes, akár a szélsőségekig elmenő átalakítását hirdeti. Posztulátuma, hogy a mélyen gyökerező problémák megszüntetéséhez a szabályok és a rendszer gyökeres, mélyreható átalakítása szükséges: nem elegendő a felmerülő gondokon alkalmilag segíteni, ha közben nem orvosoljuk, nem küszöböljük ki magát az okot, amely a bajoknak a forrása, mert így azok megismétlődhetnek.

² Érdekes, Lem elgondolkodtatón taglalja a *Solarisban* az álmok természetét és tipológiáját: „Nemcsak kóros esetekben, hanem a legnormálisabb álomban is előfordul, hogy ébren nem ismert személyekkel találkozunk, kérdéseket teszünk fel az álomalakoknak, s halljuk a válaszukat; és bár ezek a személyek csak saját pszichikumunk szülöttei, ideiglenesen elkülönült pszeudoautonóm részei, mégsem tudjuk, mit fognak felelni, amíg (álmban) meg nem szólaltak.”

MĂRCUȚIU-RÁCZ DÓRA

Posztkollektív tudattalan

Amikor egy annyira meghatározó eseményről készül film, mint a Colectiv-tűzvész, felmerül a kérdés: mennyiben saját érdem a zsúfolt mozi terem, a hamar elkapkodott jegyek vagy az álló tömeg tapsvihara? Elvégre a #colectiv hívószó romániaiak millióit mozdította ki a komfortos közönyből – érthető is, hogy minden hozzá kapcsolható megnyilvánulás az összetartozás és egy romló rendszerrel való szembenállás jelképévé válik. Lehetetlen tehát teljesen leválasztani a művet annak közéleti témájáról. Eltekinteni a szándékoltan kisbetűs *colectiv* hibáitól a bravúros nagyotmondást dicsérve viszont épp az lenne, ami ellen maga a film is szót emel.

A Colectiv-eset és annak tanulságai vitathatatlanul megérdemlik a megfilmesítést: a Colectiv nevű szórakozóhelyen kiűtött tűzben összesen 64-en vesztették életüket (26-an a helyszínen, a többség kórházakban), amely 1989 óta a legnagyobb áldozattal járó tragédia Romániában. A történetek olyan rendszerszintű hiányosságokra hívták fel a figyelmet, mint a román közbiztonság és egészségügy felkészületlensége, ugyanakkor a szórakozóhelyek biztonsági ellátása is komoly ellenőrzés alá került. Ezért is kínos, hogy négy-öt évvel a tragédia után készült el a film. Ami ennél is zavaróbb, hogy még a *Joker* sem volt ekkora mozi clickbait: a Colectiv-ről elnevezett film ugyanis mindenről is szól, csak épp a Colectiv-ről nem. Ha valaki közelebb betekintést keresne, jobban jár a *Libertatea* napilap által publikált helyszíni felvételekkel,¹ mert a *colectiv* körülbelül két pernyi anyagot közöl a tűzvészről. A többi már csak „posztkolectiv”: véget nem érő sajtótájékoztatók, híradórészletek, tüntetések – mindez aránytalanul felosztott perspektívákból, amelyek közül a tűzvészt túlélő Mariana Oprea (Tedy Ursuleanu) szakasza lenne a legfontosabb, mégis a legkevésbé kidolgozott. Elsőre egy valóban hatásos fotózáson mutatkozik be, de a film mint ha szándékosan távol tartaná magától: udvariasan beengedi néhány vágókép erejéig, néha kérdez, de megelégszik pár felszínes sablonválasszal.

A *colectiv* nagy részben a *Gazeta Sporturilor* sporthírlap szerkesztőit helyezi előtérbe, akik a Colectiv-eset nyomán feltűnő visszaéléseket kezdik leleplezni (például a különösen nagy port kavaráó, az akár tízszeresen hígított gyógyszerek országos forgalmazását feltáró Hexi Pharma-ügyet). Nem lenne ezzel semmi gond, hiszen az archív felvételek többsége valóban tőlük származik, csak hogy a *colectiv* nem ezt ígéri: a filmplakát kilenc lepedő mögötti alakot ábrázol, akikről szó esik ugyan (például több élő áldozatot időnap előtt letakartak),

de a kórházi körülmények bemutatására is nagyjából annyi időt szán a film, amennyi Camelia Roiu népszerű videófelvétele a kezelteteket ellepő lárvákról. És bár a *colectiv* dokumentumfilmként mutatkozik be, rendkívül szűk részkérdéseket fed le, rendkívül szegényes forrásokból.

A dokfilm másik központi szereplője Vlad Voiculescu, a tragédia nyomán lemondott egészségügyi miniszter utóda, aki jól láthatóan sok(k)ban osztozik a film nézőivel: csalódott, dühös, tehetetlen. Voiculescu találkozása a román egészségügy évek óta elhallgatott élőködőivel (különösen a kórházmenedzsmentet érintően) talán a *colectiv* leghitelesebb pillanatainak egyike. A hazai lekenyerezés rendszere ugyan évek óta számos román film alaptémája (Cristian Mungiu *Érettségi*je különösen jól közelít a romániai korrupciókultúrához), de leleplezésének talán még sosem volt ekkora tétje. Hasonlóan érdekes dinamikájúak a kaotikus sajtótájékoztatók, amelyek az előkészületekkel együtt akár a film felét is kiteszik. Fontosak lehetnének ezek is, elvégre sokat elárulnak mind a román sajtóról, mind a vezető szervek felkészületlenségéről, de sorozatformátumban jobban megállták volna a helyüket, mint egy szűken kétórás filmben.

Vlad Voiculescu szüntelen tenni akarása ágyaz meg végül a film második felében bevezetett politikai állásfoglalásnak. A *colectiv* nem titkolt kritikával viszonyul a Szociáldemokrata Párt aberrációihoz (különös rendezői döntés például az, hogy a lehetséges konfliktuspontok közül pont a Gabriela Fireával folytatott párbaj került be a filmbe), és bár más pártokról nem tesz említést, ez óhatatlanul egyfajta propagandaszerű utóízt hagy, amit olyan felesleges snittetek erősítenek meg, mint a „Voiculescu szavazni megy”; „Voiculescu arra buzdítja az ország népét, kövessék példáját”; „az ország népe nem követi példáját” – ezt követi a drámai feszültség csúcspontja, ugyanis a fiatalok alacsony részvételi aránya miatt (csakis rekordfőlénygel győznek a szociáldemokraták. Ez megint csak fontos problémakör lehetne, de egy másik filmben. A Colectiv-ügy valóban egy mentalitásnak és egy évtizedek óta bomló rendszernek tart görbe tükröt, de ebben a kontextusban a politikai reform legfeljebb az első lépést jelentené, nem az egyetlen javaslatot (már ha egyáltalán javaslatokat kellene tennie egy dokumentumfilmnek). Mindez megint csak irreleváns mellett, amiről

a *colectiv* valamilyen furcsa okból nem hajlandó beszélni: maga az eset.

Elkerülhetetlen, hogy ne essen szó a film technikai megvalósításáról: a film hangja szörnyű. A hadart, anglicizmusokkal tűzdelt bukaresti zsargon sokaknak már megszokott lehet (fontos kiemelni, hogy a filmnek nincsenek dramatizált elemei, így nem várhatunk jól artikulált dikciót). A felvételek minőségén is érződik ez, különösen a tüntetések és a sajtótájékoztatók esetében torzul erősen a hang. Ugyanez az elfuseráltság jellemzi a hektikus vágást is: különösen a film kezdő- és lezáró jeleneteiben. A film a keretezés szellemében visszatér a tragédia áldozataihoz, és egy addig sosem szerepeltetett család megemlékezését mutatja be, amely sehogy sem passzol a sajtós-politikai összképhez, helyenként kifejezetten giccses.

A *colectiv*et ugyanaz az alapanyag és kollektív tudattalan szorítja sarokba, amelytől tulajdonképpen elismert lett. Mindenképp mérföldkőként áll majd a román filmkultúrában, különösen egy olyan időszakban, amikor a rendszerszintű nepotizmust leleplezők újra bírósági eljárások keresztútjába kerülnek (jó példa lehet a Berbeceanu-per, amely különösen a caracali ügy után kapott nagy médiafigyelmet). Ugyanakkor tagadhatatlanul van egy szimbolikus ereje: ez egy film a Colectiv-ről, a maga kétpernyi Colectivjével együtt. Egy film, ami látszólag szembenegy a romlott rendszerrel. Egy film, ami szembesít az országgal, amelyben élünk, és amelyben a látottak után egyre kevésbé szeretnénk élni. Egy film, ami hétköznapi hőseket állít elénk, és megadja nekik a kellő tiszteletet. Hátha egy másik filmben az áldozatok is kapnak ebből a tiszteletből.

colectiv, színes, román–luxemburgi dokumentumfilm, 109 perc, 2019. **Rendező:** Alexander Nanau. **Forgatókönyv:** Antoaneta Opriș, Alexander Nanau. **Operatőr:** Alexander Nanau. **Vágó:** Dana Bunescu, George Cragg, Alexander Nanau. **Zene:** Kyan Bayani. **Producer:** Hanka Kastelicová, Bernard Michaux, Bianca Oana, Alexander Nanau.

Jegyzet

¹ A videót jelenleg több mint hatszázezer látta. *Filmările secrete făcute la Colectiv de pompieri și ascunse până azi publicului și procurorilor*: <https://www.youtube.com/watch?v=hMOHeB3vqcA> (2020. 02. 19.)

Ilyen ez a popszínház

Egy dolgot biztosan bebizonyít a Kolozsvári Állami Magyar Színház társulata: gyakorlatilag bármit el tudnak játszani. Ez is a legnagyobb erénye ennek az előadásnak: láthatjuk a teljes társulatot a színpadon, az előadás folyamán elég gyakran akár egyszerre, és olyan dolgokat, amiket még nem feltétlenül láttunk tőlük. Ezt ugyan elég sokszor el szokták mondani (én is) a kolozsváriakról, de megint el kell, mert ez a *Hegedűs a háztetőn* a színház egy olyan szegmensét fogja be, amit nem feltétlenül azonosítunk a Kolozsvári Állami Magyar Színházzal: kommersz musicalről van szó.

A darab ősbemutatója 1964-ben volt a Broadway-n, és ez meghatározza a műfaját is: tipikus mainstream termékről van szó, amelyet jól mutat a különböző, kötelezően feltüntetett copyrightok sokasága a marketingtermékeken. A szüzsét Sólem Aléchem regényének és történeteinek alapján rakták össze az amerikai mesteremberek. A jiddis nyelven alkotó író világa persze sötétebb és realistább, mint a popcornosított változat, de a XX. század legelejének zárt zsidó közössége a forrongó cári Oroszországban még így, cukormázba vonva is elég érdekes valószínűleg szolgált ahhoz, hogy plasztikus is maradjon.

THEÁTRUM

Az orosz-zsidó kultúra beszüremlik Jerry Bock zenéjébe is, a kolozsvári produkció muzikusai (Gyenge Zoltán Balázs hegedűssel az élen, aki persze hogy megjelenik a háztetőn, ha nem is olyan chagalloosan) pedig profi módon, és számomra, műfajilag kívülről álló számára autentikusnak hangzóan tolmácsolják ezt a zenei anyagot. Az élő zene amúgy is sokat dob bármilyen produkción.

A látványt leginkább a színpadi tömeg határozza meg. A koreográfia nem bravúros, de kellően látványos, a színészek pedig fegyellemmel és profizmussal, pontosan mozognak. A díszlet egészen visszafogott, ugyanabban a térben játszódik minden. Ez a tér pedig egészen semleges, kellékekkel sincs túlszűfölv. A jelmezek szintén semlegesek, az ortodox zsidó, militáns orosz vagy orosz ortodox egyházi ruhák mind uniformizálnak, az ikonikus (sztereotipikus?) elemek túlexponáltak.

A műfajhoz képest diszkrét látvány nyilván nagyobb teret hagy a színészi játéknak, a nézőhöz közelebb kerülnek a színészek, bár ez nem a prózai színház meghittsége, hanem a mikroportok technológiai közelítése. A dolgát mindenki szakszerűen elvégzi, még ha észre is lehet venni, hogy kitől áll távolabb ez a regiszter. És van olyan, aki lubickol ebben a világban, és láthatóan élvezi, amit csinál. (Az énekléssel ugyanez a helyzet. Nincsenek hamis hangok, mindenki hozza a szakmai minimumot, és itt most az énekhangképzés szakmai minimumáról beszélek, de az is észrevehető, hogy nem zenés társulatról van szó. Persze azt hozzá kell

Jelenet az előadásból. Fotó: Biró István

tenni, hogy – tudjuk jól – a kolozsvári színészek között többen is vannak, akik kimagaslóan jól énekelnek.) A főszerepet, a tejesember Tevjét Bogdán Zsolt játssza, és ki is használja azt a potenciált, amit ez a szerep felkínál. Kevés humoros karaktert láthatunk tőle, főleg ezt a fajta kabaréhumort, de nagyon jól áll neki, a közönséget pedig úgy irányítja, ahogy akarja. Kató Emőke Golde, Tevje felesége szerepében megfelelő partner ebben, könnyedén kezeli a vígjátékszám ritmusát, szerencsés pontokon torzítja a játékot, hogy humoros lehessen. De például ezt a könnyed lazaságot emelném ki Kántor Melinda (Jente, a házasságközvetítő) esetében is, mikor ez azt a fajta komikusan erős jelenetet is jelenti ugyanakkor, hogy már a karakter megjelenésekor nevetni kezdenek a közönség soraiban.

Tevje, a tejesember öt lányával és feleségével viszonylagos szegénységben él (*Ha én gazdag lennék*, ugye) egy zárt oroszországi zsidó közösségben, egy olyan közösségben, amelyiknek a hagyományhoz való hűség ragaszkodását már a kezdődal egyértelművé teszi. A vallási és nyelvi kisebbség persze az identitását védi hagyományainak védelme révén, de persze hogy szélmalomharc ez az intoleráns, a csak erőszakszervezet és többségi vallás tagjai által képviselt hatalommal szemben. És szélmalomharc a társadalom organikus változása ellen is: Tevje (és persze az egész közösség) fokozatosan szembesül vele, hogy lányai könnyedén semmi beveszik a hagyományos, felülről irányított párvalasztás szokásintézményét, a hagyományos nemi szerepeket, a közösség önvédelmi zártságát. Egy őshonos kisebbség talajvesztéséről is szól tehát ez a történet, de ugyanúgy szól a tradicionális, rurális közösségnek a felbomlásáról a radikális társadalmi változások kontextusában.

Az előadás motivációja inkább a szórakoztatás, így az alkotói koncepció semmiképp sem lesz tolatkodó. A kolozsvári *Hegedűs a háztetőn* is inkább csak a befejezés felől nézve lép át zenés-humoros-ismeretterjesztő tanmese, vagy a szöveg és a partitúra által lendületbe hozott értelmezési mezők határain. Az előadás vége egyértelműen sötétebb, mint a Broadway fényei, az otthonukból elűzöttek nem valami felé menekülnek, hanem kitépik a gyökereiket. A feketeföld bóröndökbe csomagolása mondjuk számomra kicsit szájbarágósnak tűnik, de talán belefér

a műfajba. A leghangsúlyosabb a színpadon megjelenő temetői kereszték képe, ezt a képet pedig a keresztiek között sétáló ortodox pópá hozza értelmezői mozgásba. A hatást még inkább erősíti a tömjénfüst, a produkció egyetlen, meglehetősen markáns olfaktív eleme. A megoldás amolyan old school módon áthallásos, számomra esztétikailag nosztalgikus, de szerintem nem szerencsés egy kicsit sem, bár ez is ízlés kérdése.

A produkció profi módon össze van rakva. Én személy szerint egy pillanatra sem éreztem azt, hogy kockáztatna bármit, hogy kísérletezne bármivel. Le a kalappal, mert technikai és szakmai szempontból kimagaslóan alkottak a sétatériek, de esztétikailag számomra érdektelen ez a fajta színház. Előszörban amiatt, mert fogyasztási termék marad, és sem mélységben, sem interpretációs lehetőségek terén nem haladja meg ezt. De a célját eléri, aki tehát profi szórakoztató zenés színházat szeretne, az itt nem fog csalódní, ideális választás például gyermekek számára.

Kolozsvári Állami Magyar Színház. Sheldon Harnick – Jerry Bock – Joseph Stein: *Hegedűs a háztetőn*. Fordította: G. Dénes György, Reményi Gyenes István. **Rendező:** Béres László. **Szereplők:** Bogdán Zsolt, Kató Emőke, Albert Csilla, Vindis Andrea, Pethő Anikó, Tótszegi Zsuzsa, Jerovszky Tímea, Kántor Melinda, Orbán Attila, Árus Péter, Varga Csilla, Farkas Loránd, Zongor Réka, Csutak Réka, Szűcs Ervin, Bodolai Balázs, Dimény Áron, Marosán Csaba, Viola Gábor, Laczkó Vass Róbert, Váta Loránd, Fogarasi Alpár, Balla Szabolcs, Tordai Tekla, Kicsid Gizella, Imre Éva, Kali Andrea, Ötvös Kinga, Laczó Júlia, Sinkó Ferenc, Buzási András, Bálint Előd, Erdei Máté, Nagy Gellért, Nagy Kopeckzy Kristóf, Orbán Szabolcs, Varga Péter, Wagner Áron. **Zenészek:** Gyenge Zoltán Balázs, Lupsa Marius, Turák Botond Ferenc, Antal Attila, Csörgő Domokos, Székely Norbert, Kolcsár Péter. **Dalszövegek:** Kolcsár Péter. **Zenei vezető, korrepetitor:** Sheldon Harnick. **Díszlet- és jelmeztervező:** Carmencita Brojboiu. **Koreográfus:** Jakab Melinda. **Rendezőasszisztens:** Buchmann Emőke. **Jelmeztervező asszisztense:** Bocskai Gyopár. **Hairstylist:** Kiss Zoli / zolikiss.com. **Ügyelő:** Zongor Réka, Albert Enikő.

„Álmod rejti, mely leginkább valótlét”

Király Farkas verseiről nem könnyű írni. Nem könnyű azért, mert ellenáll az összefoglalásoknak, a szintézisnek, azoknak a fogalmi hálósapdákknak, amelyekkel a recenzens rabul ejti az éppen elé repülő verslepkét. Habár Király Farkas esetében stílusosabb lenne haláshálókra beszélni, mert ennek a kötetnek a darabjai inkább afféle „vizes” versek, síkosak, csúszósak, és amint észbe kapunk, fürgé hal módjára már el is tűntek a híg mocsárban. Apró mocsár. Ha arra készülünk, hogy a végtelen esők, mocsarak fölött gőzölgő köd, vagy akár lávagőz a „vizes életművek”-ből megszokott romantikus aurában szerepel a versekben, csalódnunk fogunk. A vizek fölötti köd nem áraszt jólesően borzongató misztikumot. Tehát nem Poe, még csak nem is Krúdy.

Kirajzolódik ugyan a versekből egy sajátos táj – ezt a kötet címadó, *út a tengerszemekhez* címet viselő verse lábjegyzetei egyértelműsítik –, egzotikus táj ez, Kolumbia, Andok-szelte, vulkánokkal sújtott tengerparti világa. A versekből kétségtelenül átjön valami emberen és civilizáción túli tágasság, viszont nem a táj egzotikuma az érdekes. A versek a hely szellemétől is elidegenítenek, nem valamiféle verses útinapló a szándék. Aztán ahogy (újra) olvassuk a verseket, rájövünk, hogy van itt még valami. Nem az a tenger, az az eső, az a láva, ez világos. De még csak nem is a tenger, az eső, a láva. Azaz a dolgok nevei, nem feltétlenül a jelölt dolgokra vonatkoznak, hanem sok más egyebek is lehetnek. Az úr, bár sötét, de valójában egy nagy tegely, ami a kozmoszt rejti, ami viszont „puha és krémes” (október 10.). Bőrre kenhető, akár csak a női kenceficék. Az eső, bár masszaként zuhan, de „legszebb emlékeinket” hullajtja, amelyek előzőleg patakokból szálltak fel, majd felhőkké álltak össze (szeptember 1.). És akkor még nem is beszélünk a szójátékokról, különös szókapcsolatokról (úrnnyugodt víz – víznyugodt úr), szótörmelékekről („menekü”), a nekiveselkedő-megbicsakló nyelvről („dé démo démonaim”), kihúzásokról, amelyek a javítások antiesztétikumát is a versnyelvbe emelik, vagy éppen a nyugatosokat megidéző esztétizmusokról („rapszodiát bóg a bő folyó a zúgón”).

kritika

Nagyon érdekes játékot kezdeményeznek a versek szavai, szavak közötti kapcsolatai. Ha csak az első verset nézzük meg közelebbről (szeptember 2.), egyből megkap a vers elidegenítő szóhasználatát („kissé este volt már / és egészen sötét”). Mert hogyan használjuk mi, mindennapi szóhasználatunkban az este szót? Vagy kora este van, és akkor még nincs teljesen sötét, vagy megtörténhet, hogy esteledik, de már egészen sötét van – télen. A versben vi-

szont egymást kizáró ez a kapcsolat, a General Juan Pequeño úton – ahogy a vers folytatódik – nem valószínű, hogy tél van. Majd egy temetésről beszél a vers („szinte észrevétlenül gördült a folyó felé/ egy friss temetés/ lúdbőröztető illata”), miután szintén visszatér a „kissé este volt már” sor, immár ezzel a folytatással: „és mindannyian/ egy évet öregedtünk aznap”. Megint csak a várakozásunknak ellentmondóan történik mindez, hiszen a hirtelen egy évnyi öregedéshez talán mégiscsak jobban illene az „egészen sötét” szókapcsolat.

A kötet négy egysége közül az első, a *poste restante* címűben különösen erős ez a tájba vesztett, én nélküli távolság. (Habár a verscím gyanánt szereplő dátumok megőriznek valamit a napló intimitásából.) A beszélő csak az első vers erejéig jelenik meg látható konkrétságában, amint „két hideg sörért ugrottam le/ Beatriz közeli boltjába/ meg egy pakk Marlboroért/ vagy amit épp kapni lehetett”. Később is olvasunk ugyan egyes szám első személyű igéket, miszerint *figyelek, látok, elköltözöm, meséltem*, sőt még ilyet is olvasunk, miszerint: „pálmák, páfrányok, jeltelen sírok közt/ napról napra elfogy az, aki voltam”, de az ennek nincs tétje, egyetlen nyelvtani személy belelevetve a dolgok stíleső renetegébe. A lírai én a föld és az ég – de még ennél is tovább, az űr – közti üres térbe vetve beszél – valahol József Attila *Semmi ágán ül szívem* világa ez, annak vallomássósága nélkül. A *szemed és világa* című vers konvencionális megszólító mondatának: „ne nézz ne nézz így” – valakinek, akit te-nek lehet szólítani – tiszta klaszszicitása minduntalan a darabokra hullás világvégi látomásába fullad. (A teljes széthullás plasztikus leírásában olyan képi kincsekre bukkan az olvasó, mint például a „hajnal recsegő hasadása”. Iskolapéldája annak, a készen kapott jelentésből hogyan teremti a versvilág számára új szókapcsolatot és jelentést.) A világba vetettség közönyét, annak szenvtelenségét tükrözi a kötet verseiben a szavak papírra vetettségének módja is: a központozás hiánya, vagy az ötletszerű pontozás is, amikor is a mondat rendje, a beszerkesztettség pedantériája hiányzik.

Az *út a tengerszemekhez* címmel jelölt egység igazi kuriózum a kötetben, ugyanis a számozott versek – legalábbis a versekhez fűzött lábjegyzetek szerint – nem Király Farkas saját versei, hanem talált versek fordításai. Egészen pontosan az Andokban található egyik faluban a gyerekek a turistáknak papírfecnikre kézzel írt költeményrészletek megvásárlásából és fordításából kerültek össze. (Király Farkas maga is költő lévén „nagy fogást” látott benne – ezt maga is megemlíti.) Valamiféle vélt történet is kibontakozik a sorrendbe állított versekből, amit szintén jegyzetben említ Király: egy Carlos Jara nevű költő – aki egy gerillaszervezet tagja lehetett – üldözött elől átkelt Ecuadorba, ahol állítólag a baloldali vezetésű ottani kormány em-

berei várták akkoriban a kolumbiai elvtársakat. A talált vers izgalma, egyfajta palackposta-jelleg, ami a kötetbe rendezést élteti, Király itt a fordítói és persze a szövegmagyarázó szerepbe szorul – a helyi jelleget, a sajátos körülményeket mindenütt pontosan jegyzeteli a költő. Rímes, ritmusos, szókimondó, a menekülés nyomorúságát „megéneklő” versek ezek, néhol szárnyaló képvilággal.

Igen ám, de jó, ha az olvasó ebben a versciklusban a gyanú hermeneutikájával olvas, ugyanis nem hihetünk teljes egészében a szerző pedáns lábjegyzeteinek. Vajon nem mindenestül a fiktív világ részei a jegyzetek is? Tehát akkor a versvilágon kívül nem is létezik a kolumbiai szabadságharcos? Vajon nem inkább egy hasonló költői cselről, szerepjátékról lévén szó, mint mondjuk Pessoa-nál, aki különböző alteregókat talált ki? A költői szerepjáték mellett áll mindenestre a kötetben máshol is feltűnő kolumbiai táj, amelynek fiktív voltát ez a termékeny szerepjáték mindenképp kiszélesítheti.

A kötetet *kóda* címszó alatt a november 19. címmel ellátott vers zárja, klaszszikusan szép képekkel („ma reggel lehullt/ egy versszaknyi tél”), szinte már Tóth Árpádot idéző hosszú, zengzetes sorokkal („befedte/az időben megfeneklett rendezőpályaudvarok/bozóttal körbenőtt vágányain/rostokolva málló elfeledett vonatokat”). Ahogy a vers éltetője a változás, ahogy a versszaknyi tél leesik, majd felenged, Király Farkas versei mindenütt meglepik az olvasót. A köznapi, rutinszerű látásmódtól elidegenítő szókapcsolatok, csonkolt versformák, szótörmelékek, érzéki nyelvi megoldások, elidőzésre készítő képek sokféle olvasóra nyitottak. Király Farkas kötetének eszményi olvasója azonban mégiscsak olyan valaki, aki egy-egy szó jelentését addig forgatja-visszhangoztatja magában, amíg egy teljesen más értelem válik belőle.

Király Farkas: *Út a tengerszemekhez*. Széphalom Könyvműhely, Orpheusz Kiadó, Bp., 2019.

„Egyes járatokról hallgat a menetrend...”

Marcsák Gergely: *Fekete-Tisza*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2019.

A múlt elindul a jelen felé, a jelen pedig – mint aki nem is tehet egyebet – teret ad a találkozásnak. Akarva-akaratlanul ér össze a kettő Marcsák Gergely 2019-ben megjelent *Fekete-Tisza* című verseskötetében. A három részre tagolt kötetben a versek folyamatosan átlépik a ciklushatárokat, egyik a másikhoz önkényesen csatlakozik, létrehozván valami önmagán túlmutatót. Kendőzetlenül, prózaszerű és könnyed versformákban tárja elénk azt, ami épp ellenkezőleg: sosem volt könnyed. Kárpátalja terei, történelmi alakjai és az egykori, málenkij robotnak nevezett kényszermunka borzalmi sejlének fel. Mennyiben befolyásolja mindez a jelenkört? Lehetséges-e létezni anélkül, hogy a múlt folyamatosan ránk telepedne és távozásra még csak unalmas pillanataiban sem gondolna?

Gülszöveg

Marcsák Gergely verseit olvasva folyamatosan e két világ között ingadozunk. A múlt madzagot köt a jelenre, és nem akarja engedni, úgy, ahogyan nagypapa sem engedi nagyma-

mát: „Fekete ködöt vont a kis házra/ az élet, mikor nagyapából kijött./ Indultában pedig nagymamáéra/ félvnyi hosszú, erős zsinort kötött.” (*Nagyapa*) A múltban beérkeznek a vonatok, és aki felül rá, nem tér haza három nap múlva. Bevörösödnek a szemek, kihull a haj, és nem tudni már, mennyire volt szőke. Melegedik a malter, csak a munkásra vár a fagyhalál. A jelen igyekszik felejtetni, reménye a szerelem, a szórakozás, az utazás, de a múlt fényében jóslat jövő tudata vajon mennyiben lehetetleníti el a létet, hiszen valahol mindig beférkőzik a múlt árnya...

Döbbenettel, elkeseredetten beszél Marcsák valami olyanról, amiről talán egyre kevesebbet tudunk – az elbeszélő teret készít számunkra ebben a világban, főz egy kávét, leül velünk és mesél. Sajnálatnak, szájalomnak nincs helye – helyette fel- és megmutat, kijelent és összegez: így vagy úgy, de *élünk*.

TÓTH EMESE

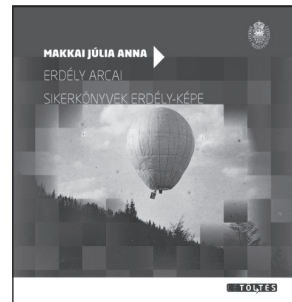
Variációk Erdély-témára

Makkai Júlia Anna: *Erdély arcai. Sikerkönyvek Erdély-képe*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2019.

Az erdélyi identitásról szóló könyveket a tükörbe nézéshez hasonlítanám. Mindannyian szemléljük néha az arcukat, gyakran úgy is érezzük, hogy ismerjük annak minden részletét, majd folyton akad egy újabb apróság, amely addig elkerülte a figyelmünket.

Makkai Júlia Anna az *Erdély arcai. Sikerkönyvek Erdély-képe* című könyvével azt próbálja bebizonyítani, hogy van még olyan megközelítésmódja a témának, amellyről eddig nem esett (elé) szó.

A kisméretű, puhafedeles könyv elsőre megtévesztheti az olvasót. A vármezői hólégballoon-fesztiválra emlékeztető borító (rajta egy lebegő hólégballoon) az asszociációból adódóan könnyed olvasmányt ígér. Ehhez képest már a bevezető fejezetben kisebb információözönben találjuk magunkat. A könyv célja olyan Erdélyről szóló, vagy itt játszódó, magyarországi kiadók által sikerkönyveknek nevezett írárok bemutatása, amelyek elmentőnek az archaizált ábrázolásnak. Hat szerző (Tompai Andrea, Méhes György, Bánffy Miklós, Cserna-Szabó András, Dragomán György, Ugron Zsolt) munkájának az elemzésére kerül sor, de ahhoz, hogy a témát részletesen körül lehessen járni, számos, más területről érkező (társadalomtudományok, marketing) elméleti háttérre van szükség. A bevezető két fejezetben ennek az elméleti háttérnek egyfajta gyorstalpalóját olvashatjuk. Szó esik az irodalom társadalom-

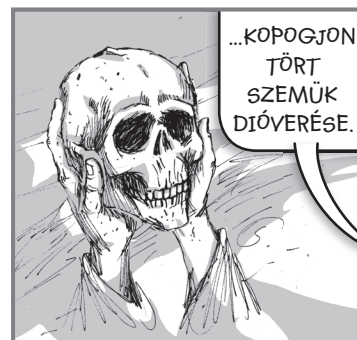
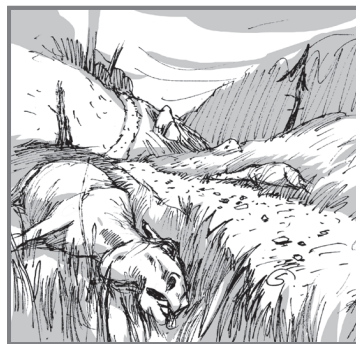
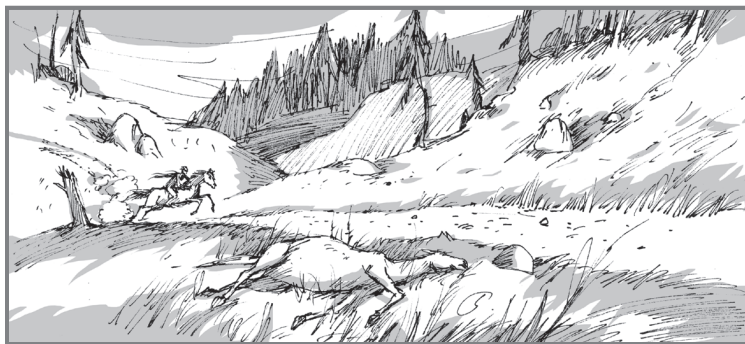
formáló szerepéről, a társadalmi reprezentációkról, a térségmárkázásról (*place branding*), a prezentizmusról, az emlékezetéről és arról, hogy a hat kiválasztott író miként építi saját brandjét. S csak ezt követően tér rá az elemzésre, összehasonlításra.

Vincze Hanna Orsolya úgy fogalmaz a könyv kapcsán, hogy Makkai Anna Júlia „Nehéz helyzetben van, mert forrásanyagát irodalmi szövegek, ráadásul eltérő kanonikus rangú szövegek képezik. Így nem csak az irodalom és a társadalomtudományok, vagy a társadalomtudományok és a marketing-turizmus amúgy sem feszültségektől mentes viszonyában kell rendet tennie, hanem a három terület egymáshoz való viszonyában egyszerre.”

A szerzőnek ezt a rendszermentési vágyból fakadó megvalósítását követhetjük végig kétszáz oldalon keresztül. A sűrű, tudományágakon átívelő összefüggéseket felállító könyv semmiképp sem egy könnyed olvasmány. Szerteágazó, ugyanakkor egymáshoz kapcsolódó elméleteket szintetizál, amelyek – ha nem szeretnénk semmi fölött átsiklani – teljes figyelmet igényelnek.

SZAKÁCS KINCŐ ZSÓFIA

Hommage à Tandori

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

A „túloldali” miénk

„Egykor Gyulafehérváron dolgoztam, a Székesegyházon – mondta egy közönséggel teli teremben Macalik Arnold kolozsvári építész, az Unicante egyetemi kórus tagja. – Abban az épületben akármilyen tárgyhöz nyúltál... hozzányúltál például egy kőhöz és felemelted: egy 14. századi püspöknek a sírkövét találtad. Akárhol kiemeltél a falból egy követ, hogy ott valamit igazíts, az esetleg egy római faragvány volt. Felemelted a stallumot, volt alatta tizenhat gépfegyver. Akármilyenre nyúltál hozzá, alatta, mögötte vaskosan ott volt a történelem. Azt hiszem, nem túlzok, amikor azt mondom, hogy Orbán György művei is hasonlóak: tobzódóan ott van bennük a múlt minden egyes köve, de teljesen átrákvá a jelenkor világá szerint.”

Nem volna helyes kizárólag múltba révedő, régészi, esetleg ószeresi elkötelezettségű komponistaként Orbánra tekintenünk. A fent említett Unicante kolozsvári koncertje – amelyen Orbán György nyolc kórusműve szólalt meg – legalábbis megerősíthetett abban a tudatunkban, hogy a vásárhelyi születésű, Kolozsváron tanult, de 1979 óta Magyarországon élő zeneszerző kifejezetten a jelen időbe ír bele (erre utalt a „teljesen átrákvá” szintagma az első bekezdésben), és nem véletlenül számít az egyik legtöbbet játszott kortárs magyar zeneszerzőnek. Elképesztő volumenű, műfajgazdag, bármikor érvényes életművéből most mégis elsősorban a kórusművekre szeretnénk a figyelmet ráirányítani (ismét csak az egyetemi kórus nyomán). De különben is: az ezredforduló magyar zeneirodalmának alig van Orbánnál nagyobb koralistája. A *Kóruskönyv S. A. emlékére* (két kötet), a *Második Kóruskönyv* és a *Medáliák könyve* alighanem kanonikus el-

ismertségű – már ma is. „Ezeknek az alkotásoknak komplexitása, elmélyültsége, drámaisága, érzékenysége, szövegválasztása és zenei-technikai bonyolultsága egészen kivételes.” (*Fedezze fel Orbán György kóruskönyveit!* – Papageno, 2017)

Az Orbán műhelyében hatalmas számban írt kórusművek – hasonlóan a más műfajokban, műformákban alkotott opuszokhoz – a már exponált múlt-jelen tengelyen több lehetséges értelmezési rendszert is felvillantanak. Ezek viszont általában arra a *huzamos fordulatra* mutatnak vissza, amelynek során Orbán György az avantgárd zenei gondolkodástól és irányzatoktól néhány évtized alatt egyféle újromantikus, illetve újklasszikus eszmény felé fordult, és ezt a folyamatot annyira következetesen és hitvallásszerűen képviseli, hogy ha valakinek, akkor őneki feltétlenül megbocsátják, hogy sokak számára érthető zenét hoz létre a gyakran hideglelős „kortárszene” közegeiben. Az újromantikusként mondott fordulat persze korántsem leszűkítő módon szó szerint értendő. Kórusműveiben Orbán nem egy kor(szak) emlékvilágának továbbgondolásánál marad meg, hanem folyamatosan és egyre inkább kitágítja az énekhangzást akár a nagyzenekar szín- és jelleggazdagságának léptékéig. Olyan funkciók beteljesítését is elképzelteti a kamarakórusnyi előadókkel, amelyeket mondjuk Mahler merészelt nyolcvanfős zenekarral. És műveiben persze ismerős, jólesően tonális, hallásból könnyen azonosítható, üdvözlendő utalások bukkannak fel egymás után, kulturális otthonosságélményt ébresztve, ugyanakkor nem jóváhagyva a megértés komfortjába való beletunyulást. „Nagyon sok idősebb

barátom megrótt azért, hogy múltbeli zenei idiómákat használok, és hogy nem vagyok kortárs zeneszerző – mondta Orbán egy Böröcz Lászlónak adott 2000-es interjújában. – Pedig az vagyok, de még mennyire! Azt pedig, hogy az új melyik ajtón jön be, senki sem tudja előre. Ha idegen állomáson állunk, hajlamosak vagyunk fixírozni egy irányt, hogy onnan jön majd a vonatunk, és meglepődünk, amikor a másik irányból érkezik.” (*Elöl megy a mű*)

Amplitúdó

Korális oeuvre-jének szövegrétegeiről dolgozatok születtek már. A Biblia (különösen a Zsoltárok könyve), a népköltészet, a középkori szakrális himnusztermés és egyéb kollektív forráscsoportok mellett a műköltészet is bőségesen zenéjére talál Orbánnál. József Attila, Szilágyi Domokos, Pilinszky János, Bornemisza Péter, Nagy László, Shakespeare, Weöres Sándor – és még nagyon sok más költő, író mellett azonban épp Orbán önmaga egyik legfontosabb szövegésze. „Mint a vérmedve, amikor rákap a húsrá, én is rászoktam a saját szövegeimre – mondja a már említett interjújában. – Passiómnak, karácsonyi oratóriumomnak és néhány dalciklusomnak is én írtam a szövegét. Borzalmam megszoktam ezt a régmúlt időkben oly természetes, nagy örömet okozó alkotói állapotot, hogy egyszerre születik a zene és a vers. Ezzel persze az jár, hogy az általam írt szövegek könyveket tilos kiadni, mert semmilyen irodalmi értékkel nem bírnak.”

JAKABFFY TAMÁS

Vetró András grafikáiról

Van abban valami felszabadító, hogy az erdélyi képzőművészeti élet egyik legelismertebb alkotója nagy presztízsű művészeti intézmények meghívásai és szobrászati megrendelése után egy nemrég nyílt, útját kereső kávézó-galériában rendez kiállítást. Ezúttal azonban nemcsak a helyszínnel, hanem a formával is kísérletezik az elsősorban szobrászművészként ismert Vetró András, hiszen a L'Autre Galerie-ben legújabb grafikáiból összeállított válogatást mutat be a kolozsvári közönségnek. Két éve a Kolozsvári Művészeti Múzeum adott otthont Vetró András szobrászati és grafikai tárlatának, ami nyilván tágabb kontextusba helyezte az életművet, a most látható kiállítás érdeme viszont, hogy kis méretre ellenére is betekintést enged munkásságának fő témáiba.

Az első teremben az anyaság témáját járja körül, az anya gyermekével kompozíciótípus évtizedek óta visszatérő motívum munkásságában. Légiesen törekeny vagy szinte willendorfi Vénusz-szerűen robusztus anyafiguráinak plasztikusan kidolgozott alakjainál érezhető a leginkább, hogy sík helyett itt is inkább térben gondolkodott az alkotó. Arcokat nem látunk, csak az anya és gyerek egybeolvadó testét, melynek köszönhetően univerzális lesz a hangsúlyos geometrikus formákból felépített nőalakok mondanivalója. Mint az Istenanya-ábrázolásokon is, Vetró anyafigurái is sokszor fáradtak, vagy mozdulatuk fájdalmat tükröz, de mindig védelmezően ölelik körül gyerekeiket, valósággal egybeolvadnak vele.

Függetlenül attól, hogy bronzban, kőben, fában, gipszben vagy grafikai eszközökkel fogalmaz, mindig az ember áll Vetró András művészetének középpontjában. Embercentrikus szemlélete mitológiai vagy kortárs irodalmi témák feldolgozásánál egyaránt érvényesül. Prométheusztól Szent Mártonig mind olyan figurák érdeklődnek, akik áldozatot hoztak az emberiségért. A prométheuszi mondát a jelenbe helyezve, a közösségeért tenni akaró személyt állítja középpontba, akit megbecsülés helyett megbüntetnek.

Nemcsak mitológiai és klasszikus világirodalmi témákból, hanem a kortárs erdélyi irodalomból is gyakran inspirálódik. Egyed Péter *23 buborék. A Kurszk balladája* című kötetét idézi az egyik grafika. Száztizennyolc tengerész vesztette életét a Kurszk orosz katonai tengeralattjárón 2000. augusztusában. A hadgyakorlat közben történt robbanás utolsó huszonhárom áldozata csak néhány órával élte túl a tengeralattjáró legénységének többi tagját, az egyik halott zsebében talált feljegyzés szerint velük az oxigénhiány végzett. Vetró András rajzának szereplői különféleképpen néznek szembe a lassú halállal. Van, aki magába roskadva, beletörődve várja a halált, van, aki öklét rázva lázad, de egymást segítő embereket is láthatunk, akik ebben a reménytelen helyzetben is gyámolítják, vigasztalják társaikat. A gyakran sorozatokban gondolkodó művész a Kurszk tengeralattjáró tragédiáját felidéző egyik későbbi rajzán Egyed Pétert is megörökítette, tengerészként ábrázolta a tehetetlen, menekülni próbáló filozófust, amint ő is buborékká válik.

A szobrokban lényegesen kevesebb a narratív elem, a rajzok inkább magukban hordozzák a történetmondás lehetőségét. A sokszor megrendelésre készülő térszobrok mellett a kisplasztikák, illetve főleg a róluk készült rajzok nagyobb szabadságot adnak az alkotónak is.

Vetró András most kiállított grafikái nem előtanulmányok vagy vázlatok, hanem a kész szobrokról készült rajzok. A szobrok formavilágát jól ismerve, nagy kifejezőerővel, bámulatos technikai tudással, mégis szabadabban, újraértelmezve, más szempontokat érvényesítve képes felidézni ezeket rajzban.

ZAKARIÁS ÁGOTA

Kétszeresen jubiláló intézménynek adott teret február 4-én a Kolozsvár Társaság: a kolozsvári újságírás intézményesített, egyetemi oktatása 25 éve működik, ennek egyik kulcsfigurája, Cseke Péter irodalom- és sajtótörténész pedig 75. születésnapját ünnepelte.

Horváth Benji és Kali Ágnes voltak a *Nepotu' lui Thoreau* román nyelvű irodalmi kör meghívottjai február 12-én. A szerzőkkel Mihnea Bălici és Ovio Olaru beszélgettek, az esemény házigazdái Ștefan Manasia, Szántai János és Ștefan Baghiu voltak.

Február 20-án, Bréda Ferenc születésnapján tartották a Hüpátia szellemi történeti műhely utolsó ülését a Bulgakov kávéház emeleti termében.

A Korunk Akadémia Trianon 100 sorozatának újabb előadására került sor február 24-én, délután 18 órától az Erdélyi Múzeum-Egyesület előadótermében. Ezúttal Romsics Gergely történész tartott előadást *Trianon és a magyar külpolitikai gondolkodás* címmel.

Február 24-én, hétfőn, 18 órakor a *Képzőművészek a KT palettáján* sorozat keretén belül minikiállításal egybekötött beszélgetőestire került sor, amelynek meghívottja Darvay Tünde festőművész volt.

A Hervay Klub február 25-i vendégei Kész Orsolya és Codău Annamária irodalomkritikusok, szerkesztők voltak. A meghívottakkal Kovács Péter Zoltán és Szabó Ivett beszélgetett.

Február 25-én, kedden 18 órától a *Kolozsvári kertek* sorozat keretén belül vetítéssel egybekötött könyvbemutatót tartottak. A Veress István életét és munkásságát leíró emlékkötet bemutatása után Essig József Veress Istvánról készült filmjét láthatták az érdeklődők. Az eseményen fellépett Albert Júlia előadóművész, aki az emlékkönyvből olvasott fel részleteket.

Február 25–28. között ünnepi felolvasókönyvtárral készült az Erdélyi Magyar Írók Ligája a Magyar Széppróza Napja alkalmából. Felléptek: Balázs K. Attila, Bartha Réka, Bogdán László, Csenger Levente, Dimény H. Árpád, Demeter Zsuzsa, Fischer Botond, György Alida, Horváth Benji, Karácsonyi Zsolt, Király Farkas, Lakatos Mihály, Márcuțiu-Rácz Dóra, Márton Evelin, Molnár Vilmos, Muszka Sándor, Serestély Zsolt, Szakács István Péter, Tamás Dénes, Tamás Kincsó és Zsidó Ferenc.

Karácsonyi Zsolt, a *Helikon* főszerkesztője volt a *Várad* folyóirat vendége február 27-én, csütörtökön 18 órától a Lokál kávézóban. A kolozsvári irodalmi lap három évtizedéről, valamint készülő új verseskötetéről Szűcs László kérdezte a szerzőt.

Február 27-én a Bajnokok Legalja újabb slam poetry és open mic eseményt szervezett maszk, valamint álarc témában. A slam-estre a Planetáriumban került sor délután hét órától.

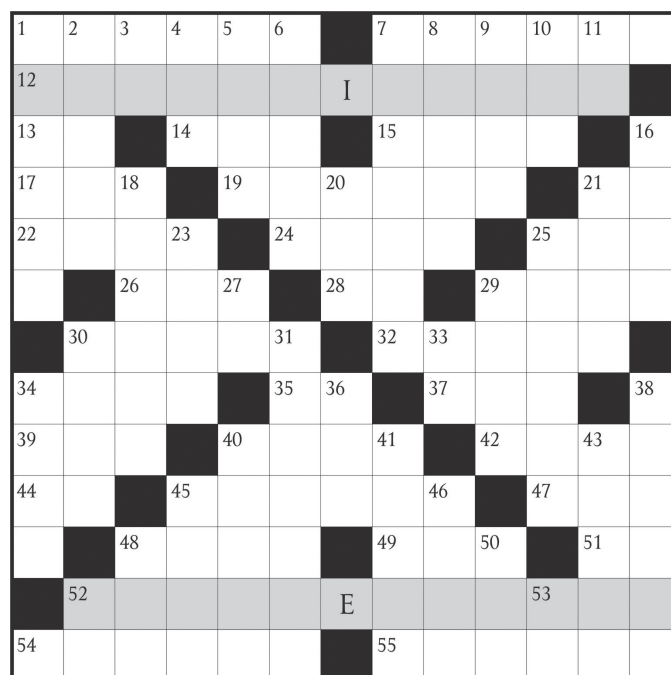
Szabadság

...**Boldogok, akik ismerik a magányos szabadság értékét és nagyszerű ízét. Mert az ember csak akkor... A fősorok Isabelle Eberhardt (1877–1904) fenti gondolatának a folytatását rejtik.**

VÍZSZINTES: 1. Mexikói forradalmár volt (Emiliano). 7. Szó alapformája, őse. 12. A folytatás kezdete. 13. Klasszikus kötőszó. 14. ... kezekkel; Gladstone műve. 15. Francia férfinév. 17. Jó a szeme. 19. Tokaji boroshordó. 21. Az alumínium vegyjele. 22. Eposz egy fejezete. 24. Udvar része, ahol a pajták vannak. 25. Agráreszköz. 26. Költői napszak. 28. Európa-Kupa, röviden. 29. Fészekaljnyi kiskutya. 30. Híresség, újabb keletű szóval. 32. Processzor márkája. 34. Chip társa a rajzfilmben. 35. ... ovo; a tojástól kezdve. 37. Hosszabb történelmi időszak. 39. Izom is kifejti. 40. Kairó lakója. 42. Becézett Emese. 44. Kétféle! 45. Megtalálja azt a helyet. 47. Székesegegyház. 48. ... effect; bőreffektus. 49. Énekes, gitáros (Chris). 51. Sorol-

ni kezd! 52. A folytatás befejezése. 54. Rost ...; operaénekesnő. 55. Álomba merülő.

FÜGGŐLEGES: 1. Szaloncukor jelzője lehet. 2. Valamit követően. 3. Pascal, röviden. 4. ... Kóbó; japán regényíró. 5. Nyugat-Szamoa pénzneve. 6. Juttatató. 7. Porzós és termős virágai ugyanazon a növényen vannak. 8. Csónakázni is lehet az ilyen barlangban. 9. ...-mozog; nyüzsgő. 10. Eltérő, különböző. 11. Bemond! 16. Zseblámpa áramforrása. 18. Nyáját hajtó. 20. Pubban mérik. 21. Juhhodály. 23. Fekete István regénye. 25. Esni kezd az eső. 27. A germánium vegyjele. 29. Elemi parány. 30. Londoni Károly! 31. Dél-magyarországi megye. 33. Nemzetközi, röviden. 34. ... Vid; Zrínyi hőse. 36. Az egyik oldal. 38. Japán köntös. 40. Olasz folyó. 41. A Tüzes kemence írója (Mária). 43. Maró vegyület. 45. Német folyó. 46. Székre telepedik. 48. Szomorú, angolul. 50. Légióegység. 52. Néma hun! 53. Római 45-ös.

A *Helikon* 2020/4-es lapszámában közölt *Tétlenség* című rejtvény megfejtése: *hogyan legyünk s hogyan valahol legyünk.*

R.T.

TÁMOGATÓINK: Romániai Írók Szövetsége, Nemzeti Kulturális Alap, Készült a Magyar Kormány Támogatásával, MINISZTERELNÖKSÉG, NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG, BETHLEN GÁBOR Alap

RMDSZ COMMUNITAS ALAPITVÁNY, TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPITVÁNY

VISIT CLUJ Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca, The Heart of Transylvania

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN, Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT, vers, műfordítás, Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ, SZÓCS ISTVÁN, Lapterv: ÁRKOSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Mészótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont, Szerkesztőség: DEMETER ZSUZSA: kritika, HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum, PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú, MÁRTON EVELIN: próza, MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap, RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő, DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár